

Att godkänna ett omhändertagande

En kvalitativ studie om föräldrars upplevelser av frivilliga omhändertaganden

Emma Strömbäck
Magisteravhandling
Socialt arbete
Statsvetenskapliga fakulteten
Helsingfors Universitet
Hösten 2020
Handledare Ilse Julkunen

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion –
Faculty
Statsvetenskapliga fakulteten

Laitos – Institution – Department

Tekijä – Författare – Author
Emma Strömbäck

Työn nimi – Arbetets titel – Title
Att godkänna ett omhändertagande- en kvalitativ studie av föräldrarnas upplevelser

Oppiaine – Läroämne – Subject
Socialt arbete

Työn laji – Arbetets art –Level
Magisteravhandling

Aika – Datum – Month and year
Oktober 2020

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages
49

Tiivistelmä – Referat – Abstract

Syftet med magisteravhandlingen är att lyfta fram föräldrars upplevelser av omhändertaganden som skett med föräldrarnas godkännande och diskutera begreppet “frivillighet” i relation till att godkänna omhändertagandet. Syftet är att förstå hur föräldrarna retrospektivt skapat sig en uppfattning om omhändertagandet.

Avhandlingen ger svar på följande forskningsfrågor 1) Hur tänker föräldrarna kring “frivilligheten” i ett omhändertagande som genomförts med föräldrarnas godkännande och 2) Hur resonerar föräldrarna kring beslutet att godkänna omhändertagandet och vilka faktorer låg bakom godkännandet?

Materialet består av 8 intervjuer med föräldrar som har ett omhändertaget barn. 5 mammor och 3 pappor deltog i intervjuerna. Informanterna uppfyllde följande kriterier: 1) de är föräldrar till ett omhändertaget barn, 2) de har inte officiellt motsatt sig omhändertagandet i hörandetillfället och 3) det har gått minst ett år sedan beslutet gjordes. Samtliga barn omhändertogs i tonårsåldern och det var barnens egna gränslösa beteende eller skadliga levnadsvanor som låg som grund till omhändertagandena. Det hade gått 1-3 år sedan beslutet gjordes.

I föräldrarnas berättelser om deras upplevelse av att godkänna omhändertagandet och vilka faktorer som påverkat ens uppfattning om beslutet framkom följande centrala teman: tillit till myndigheter, barnets bästa, att vara involverad, bristen på andra alternativ och positiv förändring. Föräldrarna kunde logiskt berätta om sina upplevelser, vilket tyder på att de haft tid att bearbeta händelsen och skapat sig en uppfattning av det som skett som är rimlig för dem.

Majoriteten av föräldrarna har positiva upplevelser av omhändertagandet och har en positiv inställning till frivilligheten i att godkänna beslutet, vilket kan ha påverkat deras uppfattning av interventionen. Endast en av informanterna hade en mer kritisk inställning. Enligt föräldrarna kan man i deras fall tala om att beslutet att godkänna omhändertagandet grundade sig på frivillighet.. Föräldrarna kunde även se det problematiska i att tala om frivilliga omhändertaganden, trots att de själva ansåg att deras beslut var frivilligt. Endast en av informanterna ansåg att det inte finns något frivilligt i ett beslut om omhändertagande.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords
omhändertagande, frivillighet, barnskydd, föräldrar, upplevelser

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Syfte och frågeställning	5
3. Tidigare forskning	6
3.1 Frivilligt eller tvångsomhändertagande	7
3.2 Forskning om omhändertaganden	9
3.3 Forskning om föräldrarnas upplevelser	11
4. Teoretisk referensram	14
4.1 Sensemaking	14
4.2 Sensemakingprocessen och dess olika element	15
4.3 Två typer av sensemakingprocesser	16
5. Material och metod	18
5.1 Fenomenologisk- hermeneutisk forskning	18
5.2 Intervjun som metod	20
5.3 Genomförande av intervjuerna	21
5.4 Materialets analys	23
5.5 Etisk reflektion	25
6. Resultat	27
6.1. Föräldrarnas inställning till frivilligheten i beslutet	28
6.1.1 Helt och hållet ett frivilligt beslut	28
6.1.2. Positiv men ifrågasättande inställning	31
6.1.3 Negativ inställning	33
6.2. Att godkänna beslutet	34
6.2.1 Tilliten till myndigheter	34
6.2.2 Positiva resultat och förändring	37
6.2.3 Barnets bästa	38
6.2.4 Att bli hörd och att vara delaktig	40
6.2.5 Inga andra alternativ	41
6.3 Föräldrarnas upplevelser ut ett sensemakingperspektiv	42
7. Slutsatser och diskussion	44
8. Källförteckning	50
Bilaga 1 - Informationsbrev	54
Bilaga 2 - Intervjuguide	56
Bilaga 3 - Samtyckesblankett	57

1. Inledning

Allt fler barn placeras i vård utom hemmet på grund av att faktorer i deras uppväxtmiljö, omsorg eller i deras egna beteende hotar att allvarligt skada deras hälsa och utveckling. Antalet barn som omhändertas har ökat på 2000-talet i Finland (Huhtanen 2016, 36). Totalt var 18 544 barn och unga placerade utom hemmet år 2018. Under det året var 10 861 barn omhändertagna. (THL tilastoraportti 2019, 1). Omhändertagande är en sista lösning, då lindrigare stödformer inte anses vara tillräckliga, om de är omöjliga att genomföra eller om de är olämpliga med tanke på barnets bästa och familjens situation (Barnskyddslagen 417/2007 9 kap 40§). Ett omhändertagande inkräktar starkt på familjens och barnets grundläggande och mänskliga rättigheter (Araneva 2016, 279). Interventionen orsakar stora förändringar i familjen och ett omhändertagande är en stor kris för såväl barn som föräldrarna (Hiltunen 2015).

Omhändertaganden framställs ofta som något som sker under tvång, t.ex. i media (Riggs, King, Delfabbro & Augoustinos 2009). Forskningen kring omhändertaganden har också fokuserats på tvångsomhändertaganden. Ändå är en stor del av omhändertagandena så kallade "frivilliga omhändertaganden" som skett i samarbete med barnets föräldrar och barnet själv. År 2014 var 77,2 % av omhändertagandena som gjordes baserade på frivillighet (Huhtanen 2016, 36). Jag har arbetat som socialarbetare inom barnskyddets öppenvård och har i arbetet kommit i kontakt med flera familjer där barnen omhändertagits utan att föräldrarna officiellt motsatt sig beslutet. Genom erfarenhet kan jag ändå konstatera att trots att omhändertagandet på papper skett utan motstånd är processen långt ifrån smärtfri. Tiden innan beslutet om omhändertagande fattas kan vara väldigt turbulent och känslösam för alla inblandade. Att som förälder vara tvungen att inse att ett omhändertagande är i enlighet med barnets bästa är allt annat än lätt. Jag anser därför att det är viktigt att studera föräldrarnas upplevelser av att godkänna ett omhändertagande och ge dem en möjlighet att göra sina röster hörda.

En annan aspekt av omhändertaganden som skett i samarbete är att gränsen mellan så kallade frivilliga och tvångsomhändertaganden kan vara väldigt flytande (Huhtanen 2016). Vad som ska tolkas som godkännande och vad man menar med samarbete kan i vissa fall vara

svårtolkat, i och med att endast frånvaro av motstånd inte nödvändigtvis innebär att man helt och fullt godkänner beslutet. Det här är något som jag tack vare min arbetserfarenhet fått förståelse för och funderat mycket på. Jag vill därför lyfta fram det i min avhandling.

I min magisteravhandling kommer jag att studera föräldrars upplevelse av att godkänna ett omhändertagande och hur de förhåller sig till frivilligheten i att godkänna beslutet. Föräldrarnas upplevelser studeras retrospektivt och deras berättelser analyseras utgående från referensramen sensemaking, som har fungerat som stöd i att förstå hur föräldrarna i efterhand har skapat sig en uppfattning av händelsen.

Avhandlingen inleds med att presentera studiens syfte och forskningsfrågorna. Därefter presenteras skillnaderna mellan tvångsomhändertaganden och frivilliga omhändertaganden mer ingående. Sedan följer en presentation av tidigare forskning om omhändertaganden och föräldrars upplevelser. Som teoretisk referensram fungerar begreppet sensemaking, som presenteras mer ingående i kapitel 4. Därefter följer en presentation om min egna studie, metod, material, analys och resultat. Avhandlingen avslutas med slutsatser och diskussion.

2. Syfte och frågeställning

Jag kommer i min magisteravhandling studera föräldrars upplevelse av omhändertaganden som skett med föräldrarnas godkännande. Med godkännande menar jag att föräldrarna inte har visat aktivt motstånd i hörandetillfället, det vill säga att man inte officiellt motsatt sig omhändertagandet. Omhändertaganden och föräldrarnas upplevelser har studerats ur många perspektiv och synvinklar (se kap 3. Tidigare forskning). När jag gick igenom tidigare forskning av ämnet så framkom det att det inte finns finsk forskning kring ämnet föräldrars upplevelse av frivilliga omhändertaganden. Ämnet är därför relevant att forska i. Ämnet har dessutom stor relevans för socialt arbete i praktiken, eftersom kunskap om föräldrarnas upplevelser kan fungera som exempel på hur man som socialarbetare kan förstå och bemöta föräldrarna på ett sätt som stöder dem och hjälper dem genom processen då ett barn blir omhändertaget.

Syftet med min forskning är att lyfta fram föräldrarnas tankar och upplevelser av omhändertaganden som genomförts med föräldrarnas godkännande. Syftet är att förstå hur de skapat sig en uppfattning av omhändertagandet och vilka faktorer som påverkat detta. Föräldrarnas röster har inte lyfts fram i den forskning som i skrivande stund finns att tillgå i Finland. Jag vill undersöka hur de retrospektivt skapat sig en uppfattning av omhändertagandet och hur de har upplevt och tolkat händelserna som ledde fram till beslutet. Syftet är också att lyfta upp det problematiska i att tala om "frivillighet" när man behandlar fenomenet "frivilliga" omhändertaganden och att diskutera det egentligen innebär att frivilligt godkänna ett omhändertagande. Jag vill förstå hur föräldrarna resonerar kring godkännandet och hur de motiverar valet att inte motsätta sig interventionen. Föräldrarnas berättelser granskas ur det teoretiska perspektivet sensemaking.

Forskningsfrågorna är:

- 1) Hur tänker föräldrarna kring "frivilligheten" i ett omhändertagande som genomförts med föräldrarnas godkännande?
- 2) Hur resonerar föräldrarna kring beslutet att godkänna omhändertagandet och vilka faktorer låg bakom godkännandet?

3. Tidigare forskning

I det här kapitlet kommer tidigare forskning om omhändertaganden och föräldrarnas upplevelser att presenteras. När jag bekantade mig med tidigare forskning använde jag mig av Helkas sökfunktion och Google Scholar. Jag har använt olika kombinationer av sökord som bland annat "*huostaanotto*", "*vapaaehtoinen*", "*frivillighet*", "*omhändertaganden*", "*taking into custody*". I processen framkom det tydligt att det inte fanns några studier i som behandlade ämnet ut en finsk kontext. Internationellt finns det knappt någon tidigare forskning som specifikt behandlade ämnet föräldrars upplevelse av frivilliga omhändertaganden. Jag hittade med hjälp av mina sökord tidigare forskning om omhändertaganden och föräldrars upplevelse ur andra perspektiv och med andra infallsvinklar. Dessa studier presenteras genomgående nedan.

Kapitlet om tidigare forskning inleds med en genomgång av begreppet frivilligt omhändertagande och skillnaden mellan tvångs- och frivilliga omhändertaganden. Det är relevant att gå igenom skillnaden mellan dessa två för att få en tydligare förståelse för begreppet frivilligt omhändertagande och vad som menas med att godkänna ett omhändertagande.

3.1 Frivilligt eller tvångsomhändertagande

Omhändertagande är en intervention som innebär att ett barn placeras i en annan familj eller på en anstalt. Interventionens syfte är att trygga barnets hälsa och utveckling på ett ändamålsenligt sätt, när de egna föräldrarna eller det egna nätverket inte har möjlighet att göra det (Pösö 2016, 8). Orsakerna till omhändertagandet kan vara många, så som föräldrarnas eller barnen missbruk, mentala problem eller oförmåga att stå för barnets omsorg. Oftast är frågan om många oroväckande händelser under en lång tidsperiod som lett fram till omhändertagandet, och att problemen har ackumulerats (Hiitola & Heinonen 2009, 47-48). I Finland är ett omhändertagande i kraft tillsvidare och arbetet med familjen fortsätter under tiden barnet är omhändertaget, med målet att barnet ska kunna återvända hem. Ett omhändertagande upphör då det inte längre finns grunder för det, allra senast när barnet fyller 18 år (Barnskyddslagen 417/2007 9 kap 47§). Målet med ett omhändertagande är alltid att återförening familjen när grunderna för omhändertagandet upphört och omhändertagandet inte längre är nödvändigt för att trygga barnets säkerhet och utveckling (Araneva 2016, 281).

I barnskyddslagen 40§ står det skrivet att socialmyndigheten har skyldighet att omhänderta ett barn och ordna vård utanför hemmet om brister i omsorgen allvarligt hotar skada barnets hälsa och utveckling eller om barnet genom eget beteende hotar allvarligt skada sin hälsa och utveckling. Ett omhändertagande är dock endast möjlig om andra stödåtgärder ses som otillräckliga eller olämpliga. Dessutom ska vård utom hemmet vara i enlighet med barnets bästa. (Barnskyddslagen 417/2007 9 kap 40§). Med andra ord är omhändertagandet den sista utvägen då t.ex. öppenvårdens stödåtgärder inte har räckt till för att skapa en nödvändig förändring i de faktorer som äventyrar barnets hälsa och utveckling.

Ett omhändertagande kan genomföras i samarbete med alla parter, men samarbete är inte en förutsättning. Man kan fatta beslutet även mot föräldrarnas eller barnets vilja om situationen kräver det och ett omhändertagande är oundvikligt för att trygga barnets hälsa och utveckling. Vilken instans som fattar det slutgiltiga beslutet beror på om någondera part motsätter sig beslutet. Huhtanen (2016) har studerat skillnaderna mellan ett tvångsomhändertagande och ett frivilligt ur ett rättsvetenskapligt perspektiv. Enligt Huhtanen är det otydligt var gränsen dras för vad som räknas som godkännande och inte, eftersom det i lagen inte finns definierat på vilket sätt exakt man ska uttrycka att man motsätter sig beslutet (Huhtanen 2016, 37-38).

När ett beslut om omhändertagande förbereds ska alla parter ges tillfälle att höras i ärendet. Även barnets åsikt ska utredas i enlighet med hens ålder och mognadsnivå. (Barnskyddslagen 417/2007 9 kap 42§). Vid hörandetillfället får parterna ta del av den dokumentation som upprättats inför beslutet och själva ta ställning till om de godkänner omhändertagandet och den planerade placeringsplatsen eller inte. Om någondera vårdnadshavaren eller ett barn över 12 år motsätter sig omhändertagandet, går ärendet vidare till förvaltningsdomstolen. Då talar man om tvångsomhändertagande. Av besluten som går vidare till förvaltningsdomstolen godkänns majoriteten (Hiitola & Heinonen 2009). Om vårdnadshavarna och ett över 12-årigt barn är överens om att det är enligt barnets bästa kan beslutet tas av en ledande socialarbetare. Det här går under benämningen frivilligt omhändertagande (*fin. vapaaehtoinen huostaanotto*) (Pösö 2016, 18). Gränsen mellan att godkänna och vara emot är ändå flytande. Det finns tillfällen där t.ex. en förälder gått med på omhändertagandet, men ändå anser att det är orättvist. (Kuokka & Pösö 2016). Man kan med andra ord officiellt godkänna interventionen, men innerst inne vara emot. Därmed är det svårt att dela in i frivilliga och tvångsomhändertaganden, i och med att verkligheten inte är svart-vit.

Om man ändå väljer att dela in omhändertagandena i frivilliga och tvångsomhändertaganden är de frivilliga omhändertagandena i majoritet i praktiken. År 2014 var 77,2 % av omhändertagandena som gjorde baserade på frivillighet (Huhtanen 2016, 36). Tvångsomhändertaganden stod alltså för lite under en femtedel av alla omhändertaganden. Ändå är det tvångsomhändertaganden som får mest uppmärksamhet och synlighet i t.ex. media och forskning. De är ändå bara toppen på isberget. Trots de frivilliga omhändertagandenas majoritet har få rättsforskare intresserat sig för dem, bland annat för att det finns väldigt lite

rättspraxis tillgänglig. Det här beror bland annat på att väldigt få överklagar besluten, trots att de har rätt att göra det fast det grundade sig på parternas godkännande. (Huhtanen 2016, 51).

Ett tvångsomhändertagande och ett frivilligt grundar sig båda på samma lag och kräver att barnets situation uppfyller alla de kriterier som står skrivet i lagen. Det som skiljer det frivilliga omhändertagandet från tvångsomhändertagande då det gäller kriterier är endast frånvaro av protest. De rättsliga konsekvenserna är samma. (Huhtanen 2016, 38). I internationella jämförelser är den finska barnskyddslagstiftningen ändå speciell, i och med att den likställer den frivilliga och tvångsomhändertagandet när det gäller kriterier och rättslig inverkan. (Huhtanen 2016, 41).

Så som redan nämndes är det oklart i vilket skede och på vilket sätt ett godkännande ska uttryckas. Är det ett uttryck för godkännande om man inte uttrycker tydligt att man motsätter sig omhändertagandet? Trots att alla parter ges möjlighet att uttryck sin åsikt i ärendet under ett hörandetillfälle, finns det även många som inte använder sig av den rättigheten, t.ex. att man inte dyker upp på den reserverade tiden eller att man vägrar underteckna papprena. Ur ett rättskyddsperpektiv borde man alltid tolka det som att någondera part motsätter sig omhändertagandet om man inte fått tydligt godkännande. (Huhtanen 2016, 45).

Vad räknas då som ett godkännande? Ett godkännande ska vara informerat och äkta. Parten ska vara förmögen att ge sitt godkännande. En part som ger sitt godkännande ska veta vad det innebär. Det är upp till myndigheten att förse denne med all nödvändig information på ett sätt som personen förstår. Ett äkta godkännande innebär att det inte får grunda sig på hot. Den som ger sitt godkännandes åsikt får inte heller ha påverkats på osakligt sätt. (Huhtanen 2016, 46).

3.2 Forskning om omhändertaganden

Omhändertagningar har studerats ur många olika perspektiv. Ämnet kan behandlas ur många olika perspektiv, såsom upplevelse, institutionellt perspektiv eller professionellt perspektiv (Pösö 2016, 10). Ur ett upplevelseperspektiv studerar man omhändertagandet som det

upplevs av t.ex. barn, föräldrar och professionella. Det institutionella perspektivet fokuserar på omhändertaganden inom ramen för lagar och samhällliga system. Det professionella perspektivet fokuserar på omhändertagande som verksamhet. Beroende på från vilken synvinkel man närmar sig ämnet skapas olika typer av information. (Pösö 2016, 10).

Helavirta, Laakso & Pösö (2014) har i en forskningsöversikt studerat den finska forskningen om omhändertaganden. I översikten presenteras vad man forskat i och på vilket sätt. Forskningen kan tematiskt delas in i omhändertagande som beslut, tiden under omhändertagningen och tiden efteråt (Helavirta, Laakso & Pösö 2014, 290). När det gäller omhändertagande som beslut har det studerats främst med fokus på tvångsomhändertaganden och dokument har fungerat som huvudsakligt material. Frågor som studerats är bl.a. omhändertagandenas orsak och hur de professionella har motiverat sina beslut.

Tiden under vilken barnet är omhändertaget har studerats mera och från flera perspektiv. Barnens upplevelser, deras vardag, sociala relationer och psykiska mående har varit av intresse i forskningen, men det har även forskats i föräldrarnas, socialarbetarnas och fosterfamiljens perspektiv. Även begränsningsåtgärder och upplevelser av våld på anstalten eller i fosterfamiljen har studerats. (Helavirta et al 2014, 291). Tiden efter omhändertagandet har forskats i bl.a. genom att studera hur det gått för omhändertagna barn jämfört med barn i samma ålder som inte placerats gällande utbildning, ekonomi, familjeliv, psykiskt mående och riskfaktorer. (Helavirta et al 2014, 292)

Trots att ett omhändertagande är ett tillfälligt beslut finns det mindre forskning om upphävande av ett omhändertagande (Helavirta et al 2014, 291). Det finns flera orsaker till varför ett omhändertagande upphävs. Omhändertagandet upphävs t.ex. om det skett förändringar i barnets eller föräldrarnas livssituation som innebär att det är enligt barnens bästa att återvända hem. En sådan förändring kan vara att hemförhållandena stabiliserats, barnet har börjat gå i skola och följa regler, barnet eller föräldern slutat missbruka, barnets eller föräldrarnas psykiska eller fysiska välmående har förbättrats (Pitkänen 2008, 61-77).

3.3 Forskning om föräldrarnas upplevelser

Under de senare åren har intresset är att studera föräldrarnas upplevelser av omhändertaganden och föräldrarnas stödbehov ökat. Forskningen är ganska långt koncentrerad på mammor och deras upplevelser (Helavirta et al 2014, 291-292). Enligt Alpert (2005) är det viktigt att undersöka föräldrars upplevelser, eftersom a) föräldrar känner sig förbisedda och överkörda av systemet, b) föräldrarna är en viktig del i familjefokuserat casework, c) tjänster är inte alltid tillgängliga för föräldrar, d) det är annars svårt att veta om föräldrar går med på beslut och vårdplaner för att de vill eller för att de känner att de måste. (Alpert 2005, 363-364)

Aarnio (2016) delar in föräldrarnas upplevelser av omhändertagandet i olika delområden. Teman som ofta återkommer i föräldrarnas berättelser är 1) känslolivets processer, 2) omformande av föräldraskap, 3) stigmatisering och 4) helande (*fin. eheytyminen*) (Aarnio 2016, 313). I Aarnios studie framkommer det att omhändertagandet upplevdes av mamman som en kris, som går att jämföra med en nära persons död. (Aarnio 2016, 291-315). Även Hiltunen (2015) lyfter upp omhändertagandet som en kris. I internationell forskning har föräldrars upplevelse av sorg kopplat med att man förlorat sitt barn betonas (Schofield, Moldestad, Höjer, Ward, Skilbred, Young & Havik 2010), samt känslor av skuld och skam (Höjer 2009). Krisen består av olika faser som för med sig olika känslor och beteenden. Föräldrarna kan tampas med bl.a. känslor av sorg, saknad, bitterhet, ilska och hat. Skuld-känslor är också väldigt vanligt. Föräldrar beskriver även omhändertagandet som en chock. Om man hamnar i chocktillstånd kan det vara svårt att ta emot information, situationen verkar kaotisk och man har svårt att minnas händelsen efteråt. (Hiltunen 2015)

Hiltunen (2015) har studerat mammors upplevelser av omhändertaganden. Hiltunen studerar vilken betydelse mammor har gett åt sitt moderskap före och efter omhändertagandet, vilket stöd de fått under omhändertagningsprocessen, samt vilka faktorer som stärkt eller försvagat deras möjligheter till empowerment (Hiltunen 2015, 11). Studien visade att mammorna upplevde omhändertagandena som en kris, som väckte starka känslor. Omhändertagandet beskrevs som en av de värsta sakerna man kan gå igenom. Mammorna reagerade på

omhändertagandena genom t.ex. självmordsförsök och ökat missbruk. Omhändertagandet påverkade mammornas syn på deras moderskap. Efter omhändertagandet beskrev kvinnorna sitt moderskap som sårbart, förlorat, övergivet eller som ett "kompisföräldraskap", men det fanns även beskrivningar av ett rehabiliterat och "empowered" moderskap. Kvinnorna fick kraft av sina egna barn, kamratstöd och terapi och andra vårdkontakter, samt deras relationer. Faktorer som minskade mammornas empowerment var drog- och våldsbetonade relationer, självmordsförsök och att inte ha gått igenom sina traumatiska upplevelser. (Hiltunen 2015, 198-206).

Schofield et al (2010) lyfter fram de motstridiga känslor som en förälder kan ha inför ett omhändertagande. Föräldrarna kan tampas med sorgen att ha förlorat sitt barn, samtidigt som vissa kan känna lättnad då de vet att barnet nu kommer få den omvårdnad det behöver. Ett omhändertagande innebär inte bara massa olika känslor, utan även förändringar i ens identitet som förälder. Föräldrar riskerar stigmatiseras och stämplas som "dåliga föräldrar". (Schofield et al 2010, 74).

I en internationell kvalitativ studie som genomförts i Sverige, England och Norge visade det sig att det fanns många likheter i föräldrarnas upplevelse av situationen, men samtidigt fanns det stora skillnader i hur de hanterade sin sorg och hotet mot identiteten som förälder (Schofield et al 2010). Så gott som alla föräldrar i studien medgav att de känt sorg. För en del föräldrar var ilska den dominerande känslan efter omhändertagandet. De upplevde att det är svårt att acceptera och förstå att deras barn inte längre är hos dem. En del av föräldrarna hanterade situationen genom att fokusera på annat och aktivera sig, medan andra isolerade sig hemma, blev deprimerade och självmordsbenägna. (Schofield et al 2010). Föräldrarnas reaktioner och copingmekanismer berodde på deras syn på deras eget ansvar. En del föräldrar förstod sin egen roll i situationen och hur det egna beteendet och den egna livsstilen lett till att barnen inte längre kunde bo med dem. Andra såg inte kopplingen mellan eget ansvar och omhändertagandet och reagerade genom att beskylla andra, t.ex. socialarbetaren eller sin partner. (Schofield et al 2010, Schofield & Ward 2011). Ansvarstagande, beskyllande och känslor associerade med dessa påverkar starkt hur föräldrarna minns situationen i efterhand (Schofield & Ward 2011, 73).

En viktig poäng som lyfts upp av Schofield et al (2010) är att även om föräldrarna förstått att ett omhändertagande är i enlighet med barnets bästa just då, hade de blivit ledda till att förstå att barnen kommer att återlämnas till dem. Omhändertagandet beskrevs inte som tvång eller frivilligt, utan mer som en överenskommelse baserad på förhandling mellan parterna (Schofield et al 2010). En del föräldrar kan uppfatta omhändertagandet som något kortvarigt och att barnen kommer returneras så fort värsta krisen är över. När de sedan inser att omhändertagandet blir långvarig och att det inte är så lätt att få tillbaka sina barn kan de känna ilska och missnöje. Föräldrarna kan känna att processen gått för fort, att de inte blivit hörda och att processen varit vilseledande, otydlig eller till och med oärlig. (Schofield & Ward 2011, 63)

En del av ett kapitel i boken *Understanding and Working with Parents of Children in Long-term Foster Care* (Schofield & Ward 2011, 65-67) behandlar fall där föräldrar på eget initiativ föreslagit eller accepterat att barnen placeras i vård utom hemmet. I boken framkommer att alla föräldrar inte upplevt det som ett frivilligt beslut. En mamma motiverade sitt beslut att låta barnen placeras med att de skulle ändå ha blivit placerade, så det var ingen idé att vara emot. Dessutom ansåg hon att det lät bättre att säga att man frivilligt placerat sina barn än att barnen tagits ifrån en. (Schofield & Ward 2011, 66).

Schofield & Ward (2011) påpekar betydelse av timing när man studerar föräldrars upplevelser. Enligt dem är det viktigt att komma ihåg att upplevelser förändras över tid. Reflektion och nya perspektiv kan leda till att man ser på situationen på ett annat sätt vid en senare tidpunkt. När man forskar i upplevelser måste man vara medveten om att man studerar föräldrarnas upplevelse nu i stunden, inte vad upplevelsen var i det förflutna. Man kan inte heller veta hur föräldrarnas syn på händelsen kommer att förändras i framtiden. (Schofield & Ward 2011, 73)

Föräldrarnas upplevelser har även studerats med utgångspunkt från det stöd de får i omhändertagningsprocessen och efteråt. Ett projekt som genomfördes av SOS lapsikylä visade att stödet i omhändertagnings- processen upplevdes som otillräckligt såväl av föräldrarna som av socialarbetarna. Föräldrarna önskade mer stöd, speciellt i att bearbeta sorgen som ett omhändertagande medför. Föräldrarna upplevde att de lämnats ensamma i

processen och att de hamnat utanför. En del av föräldrarna som deltagit i projektet berättade att de sökt stöd hos kompisar och släktingar, men nästan hälften berättade att de inte fått något som helst stöd. (Koisti-Auer 2002). Föräldrar betonar att de vill bli bemötta med respekt av socialarbetarna, få information om hur det går med barnet och bli involverad i den mån det är möjligt i barnens liv (Schofield et al 2010).

4. Teoretisk referensram

4.1 Sensemaking

I min avhandling har jag valt att analysera föräldrarnas berättelser om deras upplevelser utgående från begreppet sensemaking. Sensemaking som begrepp är starkt kopplat till organisationsteori. Sensemaking betyder i princip att skapa sig en uppfattning eller en förståelse av en situation. Sensemaking ger insikt i hur individer och organisationer ger mening åt händelser och situationer (Mills, Mills & Thurlow 2010, 182). Sensemaking innebär att man utvecklar betydelser för att rationalisera det man gör eller har gjort (Weick, Sutcliffe & Obstfeld 2005, 409). När man försöker “make sense” av en händelse måste man koppla samman s.k. ledtrådar och ramar för att bilda sig en uppfattning av vad som pågår runt omkring en (Maitlis & Sonenshein 2010, 552). Sensemaking är en motiverad, medveten ansträngning att förstå samband (t.ex. mellan personer, händelser och platser) för att kunna förstå, förutse och agera effektivt (Klein, Moon & Hoffman 2006, 71).

Sensemaking handlar till stor del om rimlighet och koherens. Sensemaking konstrueras retrospektivt och innefattar både tankar och känslor. Processen innebär att konstruera, resonera, filtrera och skapa ramar för att konkretisera händelser. (Brown, Stacey & Nandhakumar 2008; 1038, Weick 1995; 14). Sensemaking handlar om att skapa en uppfattning retrospektivt, det vill säga efter att en situation redan har inträffat. Weicks hävdar att människor agerar först och reflekterar och utvärderar sina handlingar i efterhand (Weick 1995, 24).

Sensemaking handlar i grund och botten om att förstå hur mening kopplas till en händelse. Samma händelse kan ges olika sorters mening. Mills et al (2010) förklarar att enligt Weicks

är sensemaking en process som aldrig tar slut. Nya sensemakingprocesser triggas av osäkerhet, en chock eller förändring i våra rutiner. Osäkerhet leder till att vi försöker finna mening i vad som sker. (Mills et al 2010, 183).

Brown et al (2008) förklarar begreppet sensemaking på följande sätt: *“To make sense is to organize, and sensemaking refers to processes of organizing using the technology of language – processes of labeling and categorizing for instance – to identify, regularize and routinize memories into plausible explanations”* (Brown, Stacey & Nandhakumar 2008, 1055).

4.2 Sensemakingprocessen och dess olika element

Det finns olika komponenter i sensemakingprocessen som påverkar hur man skapar förståelse av en situation. Dessa är konstruktion av identitet, retrospektiv, fokus på signaler man drar ut av situationen, uppfattning av situationens rimlighet, faktorer stadgade av miljön och det sociala. (Mills et al 2010, 184).

Identiteten påverkar vår förmåga att skapa en uppfattning av en händelse, men identiteten omformas också kontinuerligt av våra erfarenheter. (Mills et al 2010, 184). Weick påpekar att sensemaking börjar alltid med en sensemaker (Weick 1995, 18), det vill säga individen som försöker skapa en uppfattning av en situation. Sensemakingprocesser är starkt kopplade till människors identitet och strävan till att upprätthålla den. Sensemaking triggas av misslyckande att konfirmera sig själv. När ens identitet hotas pga en förändring påverkar det sensemakingprocessen (Maitlis & Sonenshein 2010, 563). Man försöker så upprätthålla en positiv och konsistent självbild (Weick 1995, 22-23). Personer reagerar på händelser i omgivningen genom att fråga sig vilka effekter händelsen kommer att ha på vem man är.

“I make sense of whatever is happening around me by asking, which implications will these events have for who I will be?” (Weick 1995, 23-24)

Processen *retrospektiva* element syftar på att sensemaking är alltid en jämförande process, eftersom man jämför med tidigare erfarenheter och försöker förstå den nuvarande situationen

utgående från vad som har hänt tidigare. Man vet vad man har gjort först efter att man har gjort det. I sensemaking går tolkning och handling hand i hand. (Mills et al 2010, 184-186)

“Sensemaking is an effort to tie beliefs and actions more closely together as when arguments lead to consensus on action, clarified expectations pave the way for confirming actions, committed actions uncover acceptable justifications for their occurrence, or bold actions simplify the world and make it clearer what is going on and what it means. In each of these cases, sensemaking involves taking whatever is clearer, whether it be a belief or an action, and linking it with that which is less clear. These are fundamental operations of sensemaking.”
(Weick 1995, 135)

Att skapa en uppfattning handlar om att *fokusera på vissa element i en situation och att ignorera andra element*. Människor kan i sensemakingprocessen fokusera på element som stöder deras uppfattning och därmed förbise eller ignorera andra signaler. Det här betyder att man fokuserar på *rimlighet*. Det här innebär att man letar efter element som stöder ens egen sensemaking och får den att verka rimlig. *Miljöfaktorer och sociala aspekter* påverkar även individens sensemakingprocess. Uppfattning skapas i interaktion med andra människor. (Mills et al 2010, 184-186). Det här innebär att andra människor kan påverka en individs sensemakingprocess. Utöver dessa faktorer inverkar också känslor. Känslor spelar en stor roll i sensemakingprocessen (Salvatore & Freda 2011, 120). Enligt Salvatore & Venuleo (2008) skapar känslor en ram för hur man tolkar tecken och har därför ett psykologiskt värde i sensemakingprocessen (Salvatore & Venuleo 2008, 32).

4.3 Två typer av sensemakingprocesser

Som tidigare konstaterats är förståelse och handling starkt sammankopplade i sensemakingprocessen. Sensemakingprocessen kan drivas av antingen vad man tror på (*belief-driven sensemaking*) eller av handling (*action-driven sensemaking*). (Weick 1995; Westlund 2011).

Då sensemakingprocessen drivs av förståelse påverkas processen av förväntningar och argumentation (*expecting and arguing*). Det man tror på, det vill säga det man *förväntar sig* att se, styr vilka signaler man lägger märke till i situationen. Förväntningar bildar ett ramverk för vad man ser och uppfattar ur en situation. Människan har en tendens att leta efter sådant som passar ihop med ens förväntningar och konfirmerar ens världsbild. Argumentation som ett delmoment i sensemaking styrd av förståelse syftar på *anpassa repertoaren av förståelser* och reducera variationen av förståelser. (Weick 1995; Westlund 2011, 71- 72). Belief-driven sensemaking kan lätt leda till självuppfyllande profetior, om handling grundar sig på den egna förståelsen.

Sensemakingprocess driven av handling består i sin tur av delkomponenterna engagemang och manipulering (*eng. committing and manipulating*). Man försöker förklara att ens handlingar var berättigade genom retrospektiv sensemaking. När sensemakingprocessen drivs av handling försöker man få det som redan har hänt att verka mer rimligt och genomtänkt än vad det var från början. (Weick 1995; Westlund 2011, 72). Weick hävdar att människor investerar mer tid i sensemaking när det gäller att förstå handlingar man varit engagerad i, speciellt när dessa handlingar redan har skett, handlingen är offentlig och det inte går att ta tillbaka/ göra om det man gjort. Enligt Weick är det i sådana situationer lättare att ändra det man tror och förstår än att ändra handlingen eller beteendet. Det är därmed lättare att omformulera det man tror på för att rättfärdiga det man har gjort (Weick 1995, 156).

Den andra komponenten i handlingsdriven sensemaking, manipulation, syftar enligt Weick på att sensemaking är en aktiv process. En sensemaker kan påverka och manipulera sin miljö genom att agera på ett sådant sätt att miljön blir förståelig och hanterbar för denne. (Westlund 2011, 73).

Jag har valt att använda mig av sensemaking som teori eftersom jag anser att den är lämplig med tanke på ämnet omhändertagande. Föräldrarna har skapat sig en uppfattning av omhändertagandet och rationaliserat deras val att godkänna, det vill säga inte motsätta sig, beslutet. Jag är intresserad av att höra hur föräldrarna har skapat sig en uppfattning av situationen och hur de motiverar sitt val att inte motsätta sig beslutet. Eftersom sensemaking

handlar om att retrospektivt skapa sig en rimlig uppfattning av en händelse, som eventuellt hotar ens identitet eller ens vilja att upprätthålla den anser jag att teorin är en bra grund till min avhandling.

5. Material och metod

5.1 Fenomenologisk- hermeneutisk forskning

Min magisteravhandling är en kvalitativ studie. Kvalitativa metoder är lämpliga när man vill komma in på djupet och skapa förståelse över t.ex. ett fenomen eller en upplevelse. Eftersom jag studerar föräldrarnas upplevelser och deras sätt att resonera kring att godkänna ett omhändertagande är en kvalitativ forskningsapproach att föredra. Kvalitativ forskning ger forskaren en viss frihet och flexibilitet i forskningsprocessen, men forskaren bör vara transparent och motivera sina val för att studien ska vara pålitlig (Eskola & Suoranta 1998).

När man studerar upplevelser utgår man ofta från en fenomenologisk-hermeneutisk forskningsfilosofi. Inom fenomenologisk-hermeneutisk forskning reflekterar man kring upplevelse och betydelse (Laine 2018). Fenomenologi handlar om människors upplevelser av en viss händelse eller ett visst fenomen. När man studerar upplevelser studerar man vilken betydelse personen har gett upplevelser. Inom fenomenologi talar man om intentionalitet, vilket betyder att alla upplevelser har en betydelse för individen. (Laine 2018). Eskola & Suoranta (1998) har skrivit att vi människor lever omringade av betydelser på samma sätt som fiskar lever omringade av vatten. Människor upplever världen och verkligheten genom de betydelser man ger dem (Eskola & Suoranta 1998). I min studie betyder det här att jag studerar föräldrarnas upplevelse av att godkänna ett omhändertagande via de betydelser händelsen har haft för dem.

Hermeneutik handlar om förståelse och tolkning. I hermeneutisk forskning är tolkningen central. Tolkningen påverkas bland annat på informantens förmåga att framföra sitt budskap, på vilket sätt hen uttrycker sig och forskarens förmåga att tolka uttrycken. Uttryck är det som blir i fokus när det gäller hermeneutisk forskning. Uttryck innehåller betydelse, som man endast kan närma sig genom att försöka förstå och tolka (Laine 2018).

Inom hermeneutisk forskning talar man mycket om forskarens förförståelse. Förförståelsen är utgångspunkten för forskaren när hen forskar i ett ämne (Varto 1995). Forskaren utgår från sin tidigare kunskap om och sina erfarenheter av ett fenomen och försöker genom sin forskning skapa mer kunskap om det. Under forskningsprocessen kommer forskarens förförståelse, uppfattning och tolkningar att utvecklas och omformas (Hiltunen 2015, 54; Laine 2018). Tolkning är ändå aldrig objektiv eller perfekt, i och med att den är ensidig och mänsklig (Hiltunen 2015, Laine 2018).

I min studie består min förförståelse av min arbetserfarenhet och de tolkningar jag har skapat av situationer som jag fått erfara där omhändertaganden skett utan motstånd. Jag har genom erfarenhet på förhand skapat mig en uppfattning om fenomenet jag studerar. Samtidigt måste man vara medveten om att min uppfattning baserar sig på mina egna tolkningar av de situationer jag varit med i. Därför är jag beredd på att min studie kan bidra med sådan kunskap som är i konflikt med min förförståelse. Förförståelsen och reflektion kring de egna erfarenheterna och tolkningarna har spelat en stor roll genom hela forskningsprocessen. Utformandet av intervjuguiden och informationsbrevet kan här fungera som exempel på hur jag beaktat förförståelsen i genomförandet av min studie. När jag funderade på mina forskningsfrågor försökte jag formulera dem så neutralt som möjligt, så att frågorna inte skulle påverka mitt resultat så att det skulle stämma överens med min egna förförståelse av fenomenet. Genom att försöka ställa så neutrala frågor som möjligt försökte jag försäkra mig om att resultaten skulle bli så pålitliga som möjligt. Jag ville ha genuina svar av informanterna, sådana svar som helt och hållet baserade sig på deras egna tankar och deras inställning till ämnet, inte sådana svar som skulle bekräfta min egen förförståelse och min egen bild av fenomenet.

Förförståelsen kan ge ett snedvridna resultat om man inte är medveten om den egna erfarenheten och de egna tolkningarnas betydelse. Speciellt i situationer där man studerar ett ämne som man har mycket kunskap om kan man på förhand ha skapat sig förutfattade meningar om vilka resultat man tror sig kunna uppnå med forskningen. Det här kan leda till att man i forskningsprocessen lägger mer fokus på sådant som stöder den egna uppfattningen och ger mindre vikt åt sådant som strider mot den egna förståelsen. Jag har under

forskningsprocessen försökt undvika det går genom att ständigt reflektera över min egen förståelse och förhålla mig kritisk till mina egna tolkningar.

5.2 Intervjun som metod

För att få svar på mina forskningsfrågor har jag valt att utföra intervjuer med föräldrar till omhändertagna barn. Det vanligaste sättet att samla in material till kvalitativa studier i Finland är att intervjua (Eskola & Suoranta 1998). Eskola, Lähti & Vastamäki (2018) påstår att det lättaste och mest effektiva sättet att ta reda på vad någon tycker och tänker om ett visst fenomen är att fråga personen om det. Det här är grundidén med intervjun som metod. Intervjun är en speciell typ av samtal, där forskaren försöker få svar på sina frågor med hjälp av informanten. (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018).

Det finns olika typer av intervjuer, som har olika nivå av struktur och förhandsplanering (Eskola et al 2018). Min studie baserar sig på semistrukturerade intervjuer.

Semistrukturerade intervjuer gör det möjligt att kombinera på förhand planerade frågor med spontana frågor som uppkommer i intervjusituationen (Carey 2012, 112). Det här innebär att jag har utformat en intervjuguide som ger en viss struktur till intervjun. Intervjun följer ändå inte intervjuguiden till punkt och pricka. I en semistrukturerad intervju har informanterna möjlighet att berätta relativt fritt och stundvis avvika från forskningsfrågorna och ta upp egna ämnen som de anser relevanta. Öppna frågor är mest lämpliga för en intervju där man studerar upplevelser. På så vis ger man informanterna största möjliga utrymme att berätta om de egna upplevelserna (Laine 2018, Kvale & Brinkmann 2014).

I intervjusituationen kan forskaren ha antingen en passivare eller en aktivare roll. Det är upp till forskaren själv att anpassa sig och skapa lämpliga gränser enligt intervjusituationen. (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018). Forskarens roll och aktivitet är beroende av intervjuens tema och informantens förmåga att fritt berätta om ämnet. Om informanten är tyst och endast ger korta svar krävs det en mer aktiv roll av forskaren för att hen ska få tillräckligt uttömmande svar, t.ex. mera följdfrågor. Om man intervjuar en pratsammare informant som gärna diskuterar och svarar grundligt på forskningsfrågorna kan man som forskare ha en mer

lyssnande, passiv roll. Helt passiv kan forskaren ändå inte vara, eftersom en pratsam informant kan gå in på sidospår och avvika från intervjuens tema om man inte styr intervjun åt rätt håll. Informanternas egna person och deras sätt att berätta om sina upplevelser påverkade intervjuerna och ingen intervju var den andra lik. Genomförandet av intervjuerna beskrivs i detalj nedan.

5.3 Genomförande av intervjuerna

Materialinsamlingen genomfördes i samarbete med en kommun i huvudstadsregionen. Samarbetet gick ut på att jag tog hjälp av kommunens socialarbetare i materialinsamlingsprocessen. Materialinsamlingen var en utdragen process eftersom det under processen skedde flera oförutsägbara incidenter som förlängde insamlingen av materialet. Jag kontaktade först den ledande socialarbetaren för teamet som ansvarar för barn i vård utom hemmet i kommunen. Efter att vi kommit överens om samarbete sökte jag forskningslov. Jag fick forskningslov av kommunen i april 2020. På grund av Covid 19 pandemin blev materialinsamlingen uppskjuten, vilket förlängde och försvårade processen. I början av augusti 2020 kontaktade jag min kontaktperson igen för att få igång materialinsamlingen igen. Den ledande socialarbetaren förde ordet vidare till teamets socialarbetare, som i sin tur gick igenom sina klientlistor och skickade ut informationsbrev till de föräldrar som uppfyllde mina kriterier (dvs. föräldrar som har ett omhändertaget barn. Föräldrarna hade inte motsatt sig omhändertagandet vid hörandetillfället. Dessutom skulle de ha gått minst 1 år sedan beslutet gjordes). Jag hade skrivit två informationsbrev, ett på finska och ett på svenska. Totalt 84 brev skickades ut till föräldrarna. När breven skickats ut dröjde det endast några dagar innan de första föräldrarna tog kontakt. Totalt 8 stycken föräldrar tog kontakt via e-post och uttryckte intresse för avhandlingen. 6 av informanterna intervjuades på finska, 1 på engelska och 1 på svenska. Jag intervjuade 5 mammor och 3 pappor. Alla intervjuer utfördes enskilt.

Intervjuerna genomfördes helt och hållet på informanternas villkor. Vi kom överens om en tidpunkt och plats som passade informanterna bäst. I och med den rådande Covid19 pandemin hade jag lagt till möjligheten att genomföra intervjuerna på distans, eftersom det sänkte tröskeln att delta för de föräldrar som inte ville träffa människor på grund av

smittorisen. När jag planerade min avhandling hade jag tänkt genomföra alla intervjuer ansikte mot ansikte, eftersom ämnet jag studerar är så pass känsligt. På grund av pandemin valde jag att vara flexibel och erbjuda föräldrarna möjligheten att intervjuas via Teams, vilket största delen (6) av informanterna valde. Två av intervjuerna genomfördes hemma hos informanterna. Att intervjua informanterna i deras hemmiljö gjorde att intervjusituationen blev mer avslappnad när informanten befann sig i sin egen trygga komfortzon. Intervjuerna lyckas bäst om de genomförs på en plats som informanten känner sig bekväm på (Eskola et al 2018). En alldeles för formell intervjusituation kan kännas jobbig för informanten, t.ex. att bli intervjuad på ett kontor eller i universitetets lokaler.

Intervjuerna var semistrukturerade, men föräldrarna fick fritt öppna upp och berätta om sina upplevelser på ett sätt som kändes naturligt för dem. I och med ämnets känslighet ville jag försöka skapa en så naturlig diskussion som möjligt, trots att det var frågan om en intervju. Det var svårare än förväntat att hålla sig till rollen som intervjuare och hålla sig neutral och opartisk. Det här var ändå något som jag var medveten om på förhand och jag visste att jag måste vara uppmärksam på att inte låta mina egna upplevelser och åsikter infiltrera intervjusituationen. Jag försökte hålla mig till en tystare intervjuar-stil, med fokus på att lyssna, förstå och ge informanten utrymme att berätta sin historia. Redan i första intervjun insåg jag att föräldrarna har ett stort behov av att prata om sina upplevelser och då passade det bra att ha en lite mer tillbakadragen approach. I en del av intervjuerna ställde jag i princip endast en fråga i början och sedan berättade informanten väldigt utförligt om sina tankar och upplevelser och svarade automatiskt på alla mina förberedda forskningsfrågor utan att jag behövde ställa dem. Det var svårt att förutse intervjuernas gång, men det kändes ändå naturligt att låta informanten fritt berätta och själv fungera som lyssnare. Det var uppenbart att föräldrarna hade ett behov att få bli hörda. En av informanterna konstaterade i slutet av intervjun att det var lätt att öppna upp sig för en utomstående. I och med ämnets känsliga natur kändes det som att linjen mellan att vara intervjuare och att vara terapeut var hårfin.

Intervjuerna var alltså 8 stycken till antalet. Längden på intervjuerna varierade från 30 minuter till en timme. Jag inledde varje intervju med att först berätta mer om min studie och sedan gå igenom praktiska saker, såsom informantens rättigheter. Efter det startade jag inspelningen och började intervjun. I och med att största delen av intervjuerna genomfördes

på distans var det svårt att be om skriftligt informerat samtycke. Jag frågade alla informanter om de samtycker till att delta i studien innan intervjun började. Samtliga informanter gav sitt samtycke till att delta i studien. Alla var medvetna om att intervjun spelades in för att senare kunna transkriberas. Transkriberingen resulterade i totalt 72 sidor text. De transkriberade intervjuernas längd varierade från 7-14 sidor. Redan under transkriberingen började jag bekanta mig noggrannare med materialet och skapa en uppfattning om materialet som helhet. Nedan följer en noggrannare beskrivning av analysprocessen.

5.4 Materialets analys

Analysen av materialet påbörjades redan i materialinsamlingsprocessen. Enligt Hyvärinen, Nikander & Ruusuvaori (2010) lönar det sig för forskaren att redan i intervjusituationen bekanta sig med materialet, göra anteckningar om tankar, observationer och preliminära tolkningar. Analys av intervjuer kan delas in i 3 steg; kategorisering, analys och tolkning. Om man endast kategoriserat materialet har man inte gjort en analys. Kategorisering är ändå ett viktigt delmoment för att få kontroll över och en helhetsbild av materialet. Med hjälp av kategorisering bildar man en systematisk översikt av forskningsproblemet och centrala begrepp. Man kan t.ex. dela in materialet i likheter och skillnader eller i större övergripande kategorier (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvaori 2010).

Jag har valt att kategorisera mitt material med hjälp av kvalitativ innehållsanalys.

Innehållsanalys går i praktiken ut på att dela upp materialet i små bitar, koda dem och omgruppera dem till nya helheter, för att utgående från de nya helheterna kunna dra teoretisk slutsatser av materialet (Tuomi & Sarajarvi 2002, 110). Med hjälp av kvalitativ innehållsanalys kan man skapa en systematisk helhetsbild av materialet och lyfta fram centrala teman som kommit upp i intervjuerna, som sedan kan användas för analys och tolkning. Enligt Hyvärinen et al (2010) går kvalitativ innehållsanalys även under benämningen tematisk analys, eftersom man kan kategorisera materialet enligt olika teman. De teman som innehållsanalysen har gett upphov till har sedan tolkats utgående från den teoretiska referensramen.

I kategoriseringsprocessen har jag utgått ifrån Tuomi & Sarajärvis (2002) beskrivning av hur man systematiskt genomför en kvalitativ innehållsanalys. Enligt Tuomi & Sarajärvi genomförs en kvalitativ innehållsanalys i olika steg. Analysen börjar med noggrann genomlysning och transkribering av de inspelade intervjuerna. Sedan följer genomläsning av det transkriberade materialet och att spjälka upp materialet i mindre beståndsdelar och utgående från dessa hitta likheter och skillnader i materialet. De mindre beståndsdelarna sammanförs i underkategorier, som sedan förs samma till större, övergripande kategorier som beskriver materialet. På det här sättet skapas en helhetsbild av materialet, som baserar sig på kategoriseringen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111)

Jag har valt att närma mig materialet induktivt, det vill säga att jag utgått från materialet och inte en teori. När man analyserar materialbaserat närmar man sig materialet utan förutfattade meningar och analysen börjar på så sätt från "ett oskrivet ark" (Eskola & Suoranta 1998). Man försöker med andra ord dra slutsatser ur empirin, inte testa en färdig teori på sitt material. Hyvärinen et al (2010) påpekar att det inte är möjligt att genomföra en fullständigt materialbaserad innehållsanalys, eftersom alla slutsatser ändå kommer att påverkas av forskarens tidigare kunskap och därmed grunda sig i någon slags teori. Jag har ändå valt att använda mig av begreppet induktiv innehållsanalys, eftersom jag inte explicit utgår från en teori när jag kategoriserar mitt material. Analysen har utgått från materialet och jag har försökt att ha ett öppet sinne när jag bekantat mig med materialet. Jag är medveten om hur tidigare teoretisk kunskap kan påverka kategoriseringen och styra vad jag ansett vara relevant. Den egna förförståelsens betydelse för analysprocessen har under studiens gång uppmärksamats och jag har varit noggrann med att skilja på föräldrarnas berättelser och min egen tolkning.

Som tidigare nämnts så inleddes analysprocessen redan när jag transkriberade materialet. Jag printade ut de transkriberade intervjuerna så att det skulle vara lättare att stryka under meningar med en penna och göra anteckningar i marginalerna samtidigt som jag läste igenom intervjuerna igen. Jag streckade under uttryck och citat som svarade på mina forskningsfrågor, samtidigt som jag skrev korta kommentarer i marginalen som beskrev citaten. Jag sammanförde sedan de understreckade uttrycken och anteckningarna, som utgjorde grunden till de preliminära underkategorierna, till nya dokument. Jag skapade två

nya dokument, en för vardera forskningsfråga och förde dit de uttryck och underkategorier som svarade på forskningsfråga 1 (dokument 1) eller forskningsfråga 2 (dokument två). Därefter började jag sammanställa resultaten till en logiskt strukturerad och läsbar helhet. När jag sammanställt resultaten valde jag ut lämpliga citat som jag ansåg att fungerade beskrivande för kategorin och på så sätt hjälper till att förstärka resultaten och lyfta fram föräldrarnas egen röst i resultaten. Alla citat har anonymiserats för att garantera sekretess. Resultaten har sedan analyserats och tolkats utgående från ett sensemakingperspektiv.

5.5 Etisk reflektion

Under hela processen har den etiska reflektionen haft en stor roll, i och med att min avhandling behandlar ett extremt känsligt och privat ämne. Föräldrar med omhändertagna barn har gått igenom en kris och att berätta om det förflutna kan vara väldigt jobbigt då många olika känslor kan komma upp till ytan. Under intervjutillfällena var det flera informanter som började gråta eller på annat sätt uttryckte att det är känsligt att tala om ämnet. I dessa situationer var jag nog med att betona att de inte måste svara på frågor som känns obekväma eller som väcker för starka känslor. Intervjuforskning genomsyras av etiska frågor och processen är en balansgång mellan att respektera informantens integritet och forskarens intresse att skapa nya kunskap och nå nya insikter (Kvale & Brinkmann 2014, 33). Forskning får inte skada de som intervjuas eller andra människor (Trost 2010, 123). En dåligt genomförd intervju skulle kunna ge upphov till psykisk skada eller lidande för informanterna med tanke på ämnets känslighet. Därför fick jag noggrant tänka igenom frågorna på förhand och anpassa intervjun enligt föräldrarnas emotionella tillstånd. Enligt Forskningsetiska delegationen är bör forskaren respektera de undersökta personernas människovärde och självbestämmanderätt (Forskningsetiska delegationen 2019, 28). Trots att föräldrarna berättade om omhändertagandet ur sitt perspektiv så talades det mycket om barnens privatliv, vilket orsakar ett etiskt problem i och med att barnen själva inte haft möjlighet att ge sitt samtycke. Det här har jag beaktat genom att ta med så lite information som möjligt gällande privat information om barnens tillstånd som på något sätt skulle kunna skada dem. En del information har varit nödvändig att nämna i avhandlingen för att skapa en helhetsbild av familjens situation, men jag har strävat till att beskriva barnens situation på ett så anonymt sätt som möjligt.

Intervjuerna med föräldrarna är gjorda med informerat samtycke. Frivilligheten har betonats vid flertal tillfällen. Alla informanter har fått information om forskningens syfte och deras rättigheter innan intervjun påbörjats. I informationsbrevet som skickades till föräldrarna betonade jag frivilligheten och att deras deltagande inte kommer att påverka deras klientskap eller de tjänster som de får från socialmyndigheterna. Informanterna har bekräftat innan intervjun börjat att de är medvetna om att intervjun spelas in och materialet används i forskningssyfte. De har under hela intervjuens gång haft rätt att avbryta intervjun och låta bli att svara på frågor om det har känts obekvämt. Att avbryta intervjun har inte medfört konsekvenser för informanterna. Ingen av informanterna valde att använda rätten att avbryta eller att låta bli att svara på frågor. Alla svarade på frågorna så utförligt eller kortfattat som de själva ville. Jag försökte under intervjun känna av situationen och inte pressa föräldrarna till att svara om jag märkte att de blev obekväma. Att genomföra intervjuerna på distans försvårade i viss mån möjligheterna att läsa av icke verbala signaler och känna av stämningen, men jag anser ändå att det lyckades helt okej då man ändå såg varandra via kameran.

Jag har försäkrat mig om att alla informanter hålls anonyma och att intervjuerna anonymiseras så att ingen kan känna igen informanterna i min avhandling. Anonymitet och förtroende är viktiga principer inom forskning (Eskola & Suoranta 1998). Anonymiteten har försäkrats genom att jag har tagit bort all information som möjligtvis kan orsaka att någon känner igen vem som har intervjuats (Forskningsetiska delegationen 2019, 33-34). Inga namn, bostadsorter, namn på skolor och anstalter eller motsvarande uppgifter framkommer i min avhandling. Man ska inte heller kunna känna igen informanterna på basis av deras uttalanden (Trost 2010, 129). Jag har använt mig av påhittade namn på föräldrarna som används i samband med citaten. Jag har övervägt noga hurdana citat jag har tagit med i avhandlingen, så att ingen kan kännas igen på basen av dem. En del av föräldrarna valde att nämna namnet på det omhändertagna barnet, medan andra medvetet lät bli att namnet på barnet och omnämnde barnet istället om "sonen" eller "dottern".

Jag har tystnadsplikt. Tystnadsplikten gäller även efter att studien är genomförd. All information har förvarats på ett säkert sätt på min egen dator, som är lösenordsskyddad. Efter

att studien slutförts raderades allt material. Allt skriftligt material förstördes så att det var oläsligt innan det slängdes. All information och kontaktuppgifter till föräldrarna som deltagit har raderats. Materialet som samlats in har endast använts i det syfte det var ämnat för.

När man utför intervjuer måste man fråga sig vems intresse som är i fokus (Eskola et al 2018). Jag har haft som mål att föra fram föräldrarnas synvinkel och ge dem en möjlighet att berätta om omhändertaganden ut deras perspektiv. Jag har alltså valt att föra fram föräldrarnas intressen. Å andra sidan måste jag vara medveten om mina egna intressen i forskningen. Min egen erfarenhet och min egen kritiska syn på "frivilligheten" i omhändertaganden utan motstånd kan ha påverkat intervjuerna. Jag har noga funderat på vems röst som lyfts fram i avhandlingen. Det är viktigt att föräldrarnas röster och deras upplevelser presenteras på ett sådant sätt som de blivit berättade för mig. Det är viktigt att beakta berättelserna i deras helhet och inte fokusera på sådana uttalanden som stöder min egen uppfattning och min förförståelse.

I intervjusituationen lönar det sig också att fundera på maktaspekten och det, att intervjusituationen är assymetrisk (Kvale & Brinkmann 2014, 51-52). Det faktum att jag arbetar som socialarbetare och har varit delaktig i processer där barn omhändertagits utan officiellt aktivt motstånd kan ha påverkat hur informanterna förhåller sig till mig som forskare. Innan intervjuerna funderade jag på om föräldrarna eventuellt skulle förhålla sig skeptiskt till mig om de har dåliga erfarenheter av tidigare socialarbetare. Å andra sidan är det en fördel att jag har erfarenhet, då föräldrarna vet att jag förstår vad de talar om. Jag har reflekterat över maktaspekten och asymmetrin i intervjusituation och försökt framföra att min roll i intervjusituationen är att undersöka föräldrarnas erfarenheter med en forskares ögon. Det var förvånansvärt svårt att hålla rollen som forskare och inte börja fungera som socialarbetare i intervjun.

6. Resultat

I början av intervjun bad jag alla informanter att berätta fritt om deras familj och deras situation för att få en klar och tydlig helhetsbild av deras historia. Alla informanter var föräldrar vars barn har blivit omhändertaget. Alla av de intervjuade föräldrarna hade mer än

ett barn (2-4 barn). Endast ett av föräldrarnas barn hade blivit omhändertaget. De andra barnen bor ännu hos informanterna, antingen på heltid eller på deltid. I intervjuerna deltog 5 mammor och 3 pappor. Samtliga familjer var skilsmässofamiljer. Orsakerna till omhändertagandena var barnets egna beteende och skadliga levnadsvanor, såsom psykiska problem, självskadebeteende, alkohol och drogmissbruk eller allmän gränslöshet och olydnad. Barnskyddet hade varit inblandat i varierande grad innan omhändertagandet gjordes. En del informanter berättade att barnskyddet varit involverat en längre tid, i ett fall t.o.m. upp till 10 år. I andra fall blev barnskyddet inblandat först när barnets situation eskalerat till en den punkten att det behövde placeras brådskande. Under de långa barnskyddskontakterna var klientskapet antingen aktivt eller mindre aktivt och föräldrarna hade fått olika mängd stöd före omhändertagandet. En del var nöjda med det stöd de fått av barnskyddet innan omhändertagandet medan andra skulle ha önskat mera stöd. Andra föräldrar berättade att det gick snabbt från det att barnskyddet blev involverat till att beslutet om omhändertagandet togs och att de inte blivit erbjudna lindrigare stödåtgärder eftersom det inte ansågs ändamålsenligt i deras situation. De omhändertagna barnen hade alla varit i tonårsåldern då beslutet togs. En del av familjerna har påbörjat processen att avbryta omhändertagandet, några av de unga hade redan blivit eller är snart myndiga och därmed påbörjat processen att avbryta omhändertagandet. Ingen av föräldrarna hade officiellt motsatt sig beslutet vid hörandetillfället. Några av barnen hade motsatt sig beslutet mer eller mindre officiellt, men det fanns även fall där alla inblandade godkände beslutet.

6.1. Föräldrarnas inställning till frivilligheten i beslutet

6.1.1 Helt och hållet ett frivilligt beslut

I intervjuerna diskuterades huruvida föräldrarna anser att det var frågan om ett frivilligt beslut att godkänna omhändertagandet eller inte. Föräldrarnas svar var varierande. Synen på frivilligheten berodde delvis på hur föräldrarna upplevt processen som lett fram till omhändertagandet. De som upplevde att alla andra alternativ var testade ansåg i större grad att omhändertagandet var ett naturligt nästa steg, i och med att alla andra alternativ konstaterats vara otillräckliga eller olämpliga. Föräldrarna som ansåg att beslutet att

godkänna beslutet baserar sig helt och hållet på frivillighet hade i vissa fall också själva behövt kämpa för att få hjälp. Dessa föräldrar såg omhändertagandet som det bästa sättet att garantera barnens trygghet och passande vård. Föräldrarna som ansåg att beslutet var helt och hållet baserat på frivillighet och i till och med önskvärt påpekade att det var frågan om att skydda barnet från sig självt.

“no siis mä koin että tää oli ainoa vaihtoehto koska muuten ois voinut käydä sillee et se löydetään tuolt jostain ojasta tai ties mistä niinku piireistä niin...siis mä koin että.... sinänsä ei ollut vaihtoehtoa, mut mä en kokenut et me oltais niinku painostettu siihen vaan että mä enemmän itse painostin että näin pitää tehdä” - Piia

“...ymmärrys oli kuitenkin ihan selkee, et se on tarpeellista ja tavallaan omakin toive oli se että...koettiin et sillä tavalla hän saa eniten apua siihen tilanteeseen” - Maija

*“...elikkä siis mun mielestä tän hoidon saannin kannalta tää oli ainoa ratkaisu”
- Katja*

Piia hade själv önskat att hennes dotter skulle skickas någonstans längre bort med tanken på dotterns egen säkerhet. Dottern hade hamnat i dåligt sällskap och umgicks med en vuxen man som drog med henne i en livsstil som ledde till missbruk och utnyttjande. Innan dess hade dottern blivit offer för en misshandel av ett gäng ungdomar, vilket fungerade som utlösande faktor för en nedåtgående spiral med skadligt beteende. Piia ansåg att ett omhändertagande var det bästa sättet att trygga dotterns säkerhet. Piia kände sig också ensam med situationen och hade flera små barn att ta hand om, vilket försvårade situationen då hon inte kunde lämna dem för att gå ut och leta efter dottern. Dottern omhändertogs och placerades på en annan ort, vilket har lett till positiva förändringar i hennes liv.

Även Maija och Katja betonade att omhändertagandet var ett sätt att se till att deras barn skulle få den hjälp de behövde. Omhändertagandet ansågs vara nödvändigt och oundvikligt. I Katjas situation ansåg hon att de inte hade fått den hjälp hennes dotter behövde från annat håll. Katjas dotter hade psykiska problem, skar sig själv och använde alkohol. Katja berättade att vägen till att få rätt hjälp har varit lång och dottern hade flyttats från en anstalt till en annan totalt 6 gånger inom ett halvt års tid innan de hittade en lämplig plats för henne. Trots att processen var lång och det både för föräldrarna och för barnet var tungt att byta anstalt med en månads mellanrum ansåg Katja att beslutet att omhänderta barnet var helt och hållet frivilligt med tanke på att hon upplevde att det var det enda sättet för flickan att få den vård hon behövde.

Maija beskrev omhändertagandet som ett naturligt nästa steg och något som hade diskuterats länge innan själva beslutet togs. Maija berättade att det var också på ett vis föräldrarnas önskan att hennes son skulle få skydd från sig själv. Maijas son både använde och hade positiv inställning till alkohol och cannabis och hans livsstil började snabbt och okontrollerat gå i en ohälsosam riktning. Maija nämnde flera gånger under intervjun att omhändertagandet var nödvändigt och oundvikligt. I Maijas fall hade lindrigare stödåtgärder testats och i bakgrunden fanns även ett klientskap inom familjesocialt arbete, vilket inte hade varit lyckat. Maija krävde barnskyddsklientskap åt sonen, eftersom hon hade sedan tidigare goda erfarenheter av barnskyddet och en stark tro på att barnskyddet skulle kunna hjälpa deras son. Trots att det var tungt för föräldrarna att inse det så fanns det en tydlig förståelse för interventionen och det kom inte som en överraskning för dem, eftersom det hade varit ständigt närvarande i diskussionerna med socialarbetarna.

Även i de fall där föräldrarna ansåg att beslutet att godkänna omhändertagandet var helt och hållet baserat på frivillighet beskrevs interventionen ändå som psykisk tung och föräldrarna beskrev sina egna känslor som interventionen gett upphov till som hemska och tunga att gå igenom. Känslor av lättnad var även närvarande i föräldrarnas berättelser. Föräldrar som länge kämpat för att få hjälp och som själva insett att de inte klarar av att hålla sin ungdom trygg på egen hand behandlade känslan av lättnad i högre grad än andra.

6.1.2. Positiv men ifrågasättande inställning

En annan synvinkel på frivilligheten som framkom i föräldrarnas berättelser betonade det faktum att gränsen för vad som är frivilligt och vad som är tvång är flytande. De föräldrar som lyfte fram det faktum att de var medvetna om att slutresultatet är det samma oberoende om de motsätter sig eller godkänner beslutet ansåg ändå att det i deras familjs fall varit frågan om ett frivilligt beslut. Samtidigt som de ansåg att de själv gjort ett beslut grundat på frivillighet reflekterade de över begreppet och hur andra föräldrarna i motsvarande situation skulle kunna tänka kring samma beslut. Föräldrarna ansåg att det inte är värt att vara officiellt emot beslutet och dra processen till rätten i och med att barnet ändå kommer att omhändertas. Det kändes onödigt, eftersom att kämpa emot leder till en längre och tyngre process och i värsta fall förlänger det barnets väg till rätt vård och omsorg.

“...niin sit tavallaan tuntui jotenkin hölmöltä et no mitäs tässä niinku ruveta tästä tappelemaan koska tää tulee tapahtumaan joka tapauksessa”

- Maija

“...i vårt fall åtminstone så va de ju sådär mukamas frivilligt men att.. men som sagt så sku resultatet ändå ha blivit de samma fast vi sku ha motsatt oss det” - Johanna

“...jaa, de va de nog, dom sa nog liksom att slutresultatet blir nog detsamma att han kommer omhändertas vare sig ni vill eller int för att de i hans liksom bästa intresse... och säkert i vårt också men... öm de e ju lite en psykologisk grej att de känns ju bättre om man känner att man själv ha valt de.” - Johanna

Johanna påpekade den psykologiska aspekten i att välja att inte vara emot beslutet och att det som kan kännas bättre om man valt att godkänna beslutet. Det kan vara psykologiskt lättare att tänka att man valt det själv än att tänka att man blivit tvingad till något eller att det inte fanns andra alternativ. Det här tankesättet har även nämnts i kapitlet om tidigare forskning

(Schofield & Ward 2011, 66). Johannas fall hade det tydligt klargjorts för henne att hennes son kommer att omhändertas oberoende av deras åsikt och att föräldrarna fick en känsla av att "de fick välja men ändå inte". Johanna motsatte sig inte beslutet. Att motsätta sig beslutet skulle ha inneburit en längre och jobbigare process för alla inblandade och det skulle ha inneburit att det skulle ha tagit längre för hennes son att få den hjälp han behövde. Johannas son hade haft barnskyddsklientskap många år på grund av sin neuropsykiatriska diagnos. Barnskyddet hade innan omhändertagandet erbjudit samtalsstöd och deltagit i nätverksmöten. Sonens situation eskalerade och han hamnade på ungdomspsykiatrisk avdelning. När han skulle skrivas ut från avdelningen konstaterades det att han inte kunde återvända hem, eftersom det eventuellt skulle bli en för stor chock och kontrast för honom. Johanna fick den uppfattningen att ett omhändertagande skulle trygga honom en plats på ett stödboende för ungdomar med neuropsykiatriska svårigheter. Sonen har nu varit omhändertagen och bott på stödboendet i lite på 3 år.

“kyl se oli kuitenkin vapaaehtoisuuteen perustuva niinku... tietysti ...et me kaikki oltiin sitä mieltä et se on se oikea ratkaisu mut jos mä niinku mietin ajatusleikkinä näin et jos mä olisin ollut ehdottomasti toista mieltä ja niinku vastustanut sitä niin mitä se ois sitten tarkoittanut...niin tuota... tuota tuota...niin aina voi viedä niinku asioita käräjille ja käydä oikeutta ja (skratt) ja hukata niinku aikaa siihen ja tuota..tuota tuota...ehkä siinä lainopillisessa mielessä niin kyllähän niinku.... kyllähän sossu aika vahvasti sitten myöskin niinku ohjaa sitä prosessia. Mut sit taas toisaalta täytyy muistaa se että he näkee näitä tapauksia joka päivä. Ja taas me niinku vanhemmat niin me ollaan niinku jossakin semmosessa tilanteessa me ollaan niinku uupuneena asian keskellä ja ollaan vähän hukassa niinku ite..et mitä tässä niinku pitäis tehdä” - Petri

Petri ansåg att det i deras fall var frågan om ett frivilligt beslut och ingendera part hade motsatt sig beslutet. Han reflekterade ändå kring hur socialarbetarna starkt styr processen. Petri ansåg ändå inte att socialarbetarnas starka styrning var ett problem, eftersom han hade stark tillit till socialarbetare och till barnskyddet. Som förälder i den situationen kan det vara

tacksamt att någon professionell leder processen i en viss riktning eftersom man själv inte vet vad som är rätt. De professionella har ju ändå expertis och ser situationen från en annan synvinkel än föräldrarna, som själva kan vara mitt i en känslomässigt jobbig process och därmed ha svårt att själva avgöra vad som bör göras. Det faktum att Petris son inte motsatte sig belutet underlättade föräldrarnas beslut att godkänna det. Enligt Petri skulle det ha varit mycket svårare att som förälder godkänna ett beslut som ens barn är emot. Barnets inställningen påverkar med andra ord föräldrarnas inställning till frivilligheten i att godkänna beslutet om omhändertagandet.

6.1.3 Negativ inställning

Trots att många av informanterna hade positiva upplevelser av omhändertagandet fanns det även sådana med mindre bra erfarenheter. Det här hade en koppling till en mer skeptisk inställning till frivilligheten i att godkänna beslutet. En pappa sa rakt ut i intervjun att det finns inget sådant som ett frivilligt omhändertagande. Han hävdade att det är att lura sig själv att prata om att det är frågan om ett frivilligt beslut.

“... ei mulla ollut mitään vaihtoehtoa, se oli ihan selvä juttu että tuota... sen mä kysyinkin pari kertaa niinku lastensuojelusta et.. mitä se auttaa jos mä vastustan sitä? Että kun te ootte päätöksen tehnyt ja ei mulla oikeesti oo mitään mitä mä tässä pystyisin tekemään” - Juhani

“se on itsensä huijaamista et puhutaan vapaaehtoisesta huostaanotosta, ei semmosta oo mun mielestä olemassakaan mut varmaan jollain ihmisellä ...he voi kokee asiat tolee mutta ei tuo todellakaan oo vapaaehtoinen ei siinä mun mielipiteellä ollut mitään merkitystä” -Juhani

Juhani's uttalanden uttrycker stark hopplöshet. Han upplevde att han åsikt inte hade någon betydelse, beslutet var ändå redan gjort och omhändertagandet skulle ändå göras oberoende. Juhani motsatte sig inte beslutet, eftersom hans barn, barnets mamma och socialarbetaren var alla av den åsikten att ett omhändertagande är i barnets intresse. Att motsätta sig beslutet

skulle inte ha hjälpt någon. Juhani beskrev situationen med orden “spelet var förlorat”. Juhani ansåg att varkendera föräldrarna eller barnet fått stöd av barnskyddet innan omhändertagandet. Juhanis dotter omhändertogs på grund av hennes egna psykiska illamående och självskadebeteende. Juhani beskrev att omhändertagandet kom som en överraskning och han ansåg sig vara i ett stadie av okunnighet och osäkerhet. Juhani ansåg att föräldrarna borde erbjudas stöd i den situationen, eftersom de själva är i ett sådant tillstånd att de inte förstår att be om det själv. Juhani hade önskat mer information om hur man upphäver omhändertagandet eller om det ens är möjligt för honom att få hem sitt barn igen. Juhani ville inte att hans barn skulle tas bort från ett bra, tryggt hem och hade svårt att smälta omhändertagandet. Ändå motsatte han sig inte beslutet officiellt, eftersom det “inte hade någon skillnad” då de övriga parterna ansåg det vara ett bra beslut.

6.2. Att godkänna beslutet

Ett av forskningens syften var att förstå hur föräldrarna tänker kring att godkänna beslutet om omhändertagande och hur de resonerat kring godkännandet. Informanterna fick berätta fritt om deras upplevelse av händelserna som ledde fram till omhändertagandet och hur de uppfattat händelseförloppet. Ur berättelserna framkom det tydliga teman som har påverkat föräldrarnas syn på beslutet och valet att inte officiellt motsätta sig omhändertagandet. Dessa teman kommer presenteras noggrannare nedan.

6.2.1 Tilliten till myndigheter

Det tema som tydligast kom fram i intervjuerna var föräldrarnas starka tillit till barnskyddsmyndigheterna och tron på socialarbetarnas och andra professionellas yrkeskompetens. Att ha ett starkt förtroende för barnskyddet underlättade samarbetet. Även om ett omhändertagande innebär en stor förändring och mycket osäkerhet litar föräldrarna på att socialarbetarna vet vad de gör.

“at least I feel they are honest... so they really want to... help others... so it's the...the base for the trust, how I build up trust, because we have a...

*have a... ore than one year two years experience with social workers,
different social workers but I already learned that the social workers are
professional and they are honest and they really want to help people “*

- Eric

Eric beskriver hur han och hans familj byggt upp ett förtroende för barnskyddet efter flera år av erfarenhet. Eric har en stark tro att barnskyddsmyndigheterna är pålitliga, ärliga och vill bara väl. Han litar på beslutsfattarna och på att de gör beslut som kommer stöda hans barns utveckling. Eric hade väldigt positiv upplevelse av omhändertagandet och hade inget illa att säga om processen. Erics son omhändertogs på grund av att han inte följde regler och bråkade mycket med sin mamma. Eric son var omhändertagen 2 år innan han blev myndig och omhändertagandet upphörde. Även andra föräldrar, som till exempel Johanna ansåg att förtroende är viktigt:

*“...och just de här förtroende e också viktigt...att att vi hade..eller jag, ja
kan ju int nu tala för hans pappas del men att jag hade förtroende för
personalen inom barnskyddet som föreslog de här...och lita på dom och
tänkte att dom vet, dom har erfarenhet och dom föreslår nu de här, att..
nu kör vi med det “- Johanna*

Förtroende för barnskyddsmyndigheterna ansågs vara viktigt när föräldrarna själva upplevde starka känslor och osäkerhet gällande situation. Då saker händer snabbt och man själv inte har hunnit smälta det som inträffat och inte själv hunnit skapa sig en uppfattning av situationen måste man som förälder bara lita på att socialarbetarna vet vad de gör och att om de anser att omhändertagandet är det bästa, eller det enda, alternativet så litar man på det.

*“...jotenkin kun ne tilanteet tuli niin yks kaks siihen, et sit on niinku et
mitä tapahtuu, mitä tässä niinku mitä voi tehdä. Et se hirveä luottamus
noihin niinku sosiaalityöntekijöihin ja viranomaisiin et se oli niinku
jotenkin semmonen niinku tosi et kun ei ollut mitään muuta kun piti
luottaa et ammatti-ihmiset tietää et mitä tulee tehdä koska itse ei tiennyt
yhtään et mitä pitäisi tehdä “- Katja*

“...sun omassa päässä pyörii vaan se ajatus että miten helvetti me jouduttiin tähän tilanteeseen...et ..et sä oot kuitenkin niin heikoilla jäillä... jäillä siinä että... sit sun täytyy vaan luottaa” - Petri

“..sanoin että emmä halua lasta mihinkään huostaanottoon, ja me puhuttiin kaikista tuetuista malleista ja muusta ja sitten ne rupes puhumaan mulle siinä vaiheessa että tilanne on sillai että...aika huono, ja mä luotan yleensä ihmisiin tieksä niinku ammatti-ihmisiin tosi vahvasti ett niinku ne tietää” - Elin

I Elins fall var också bekräftelse en viktig faktor i att godkänna omhändertagandet. Elin hade dåliga erfarenheter av samarbetet med socialarbetaren, men personalen på anstalten var hennes son var brådskande placerad var ett viktigt stöd för henne och hon hade förtroende för dem. Elin ansåg att det var viktigt att få bekräftelse av personalen på anstalten att hennes son var väldigt krävande och att situationen var ganska illa. Elins son hade utvecklat tvångsmässiga beteenden som påverkade hela familjen. Elin kände sig utmattad av situationen då hon ensam hade ansvar över honom eftersom sonen vägrade besöka sin pappa. Elin tog omhändertagandet väldigt hårt och kände starka känslor av skräck och misslyckande. Anstaltens personal hjälpte henne att skapa en realistisk bild av situationen och förstå situationens allvar och det var skönt för henne att få det svart på vitt att hon inte hade inbillat sig hur jobbigt allt var.

“...ne on ammattilaisii, ne niinku tietää sen asian että mikä sille lapselle on parasta. Ne tietää sen varmaan paremmin kuin minä niin tuota ja jos lapsi on sitä mieltä että hänestä on parempi et hän on joissain laitoksessa, lastensuojelusta se on parempi et lapsen paikka on niinku, et on parempi siellä laitoksessa jossa pystytään turvaamaan ja sit äidinkin mielestä se on parempi et hän on siellä niin tuota... mitä mä olisin voinut ...en yhtään mitään. Se oli ihan niinku menetetty peli”- Juhani

Även Juhani nämner förtroende för de professionella och att de vet bäst, kanske till och med bättre än han själv. Trots att han själv anser att han inte har kunnat påverka situationen så finns där ändå en tanke på att barnskyddets socialarbetare vet vad de gör och vad som är bäst för barnet.

6.2.2 Positiva resultat och förändring

Många föräldrar nämnde att det blev lättare att innerst inne godkänna beslutet när man i efterhand fått se vilka resultat det har medfört. Föräldrar som hade fått se att deras barn mår bättre, har fått den vård och det stöd de behöver och att relationen till det egna barnet har förbättrats tack vare omhändertagandet hade lättare att se positivt på beslutet. En positiv förändring fungerar som en slags bekräftelse för föräldrarna att det var ett bra beslut och de ångrar det inte i efterhand.

“siinä vaiheessa kun ruvettiin näkemään lapsesta sitä muutosta ...siihen meni semmonen reilu puol vuotta niin sit niinku se tavallaan vahvistui se ajatus siitä et se on ollut oikea ratkaisu et tottakai se niinku...siis...se et se niinku kokee et se oli oikea ratkaisu ei poista sitä miten hirveältä se on tuntunut mutta niinku ei tullut semmosta tunnetta et se ois ollut turhaan tai..tai niinkun..haitallista”- Maija

“..nu ha de kännats bra men de har liksom int att göra med att vi fick välja utan de har mer att göra med att de ha varit lyckat liksom att han ha trivats å vi ha sett att han ha gjort framsteg och så här” -Johanna

En positiv förändring har påverkat hur föräldrarna ser på beslutet nu i efterhand. Föräldrarna talade också om att godkänna beslutet och de positiva förändringar som det medfört genom att tänka på hur situationen skulle ha sett ut om barnet skulle ha återvänt hem efter en placering eller om de skulle ha fortsatt kämpa på egen hand hemma “för länge”.

Omhändertagandet var med andra ord rätt beslut att ta och i efterhand kunde föräldrarna konstatera att beslutet gjordes i rätt tidpunkt.

“Mut joo oli se oikea päätös ja... ja mä en niinku kadu sitä... ollenkaan siis niinku mä en tiedä missä me oltaisi nyttien jos ei... sitä ois tehty” - Elin

“kyl se mun mielestä on niinku ehdottomasti ollut oikea valinta koska niinku se et jos oltais vaan jatkettu täällä...täällä kotona sen asian kanssa taistelemista niin tuota... olen aika varma et asiat olis paljon huonommin”

- Petri

Alla informanter hade sett någon slags positiv förändring i barnets beteende eller levnadsvanor efter omhändertagandet. Förändringen var i vissa fall större än i andra, men ingen situation hade iallafall förvärrats eller gått i en sämre riktning. Det har för föräldrarna fungerat som en bekräftande faktor att de har gjort rätt beslut. Åtminstone så var omhändertagandet inte gjort i onödan.

6.2.3 Barnets bästa

Föräldrarna motiverade i många fall sitt val att godkänna beslutet med att hänvisa till barnets bästa. Trots att omhändertagandet kändes tungt för en del av informanterna fanns ändå förståelsen för att det är i enlighet med barnets bästa att omhändertagandet gjordes. Barnets bästa gick före de egna tunga känslorna. Även i de fall där barnen motsatt sig beslutet och reagerat på omhändertagandet genom att bli arga på föräldrarna och omhändertagandet på det viset orsakat sprickor i relationen mellan föräldern och barnet fanns ändå förståelsen för att det i långa loppet är i barnets bästa att beslutet görs. En förmåga att se helhetsbilden och förstå de effekter interventionen kan ha för barnet gjorde beslutet att godkänna omhändertagandet aningen lättare för föräldrarna, trots att det väckte känslor hos föräldrarna själva.

“...tuntui tosi pahalta ja semmoselta niinku...raskaalta ja vaikealta...mut

sitten tavallaan samaan aikaan siin oli kuitenkin se ymmärrys siitä et se on tarpeellista ja käytännössä pakollista ihan niinku lapsen edun vuoksi, niin sit siihen ei tavallaan..tuntenut mitään tarvetta vastustaa sitä vaikka se ei niinku ollut..tuntunut itsestä kivalta sillain tunnetasolla “ - Maija

“...et se oli niinkun sen tytön edun mukaista että näin tehtiin koska se vaati sen toimeenpiteen...että tää huostaanotto tehdään niin... niin hirveelle kuin se kuulostaakin” - Katri

Också känslan av att socialarbetarna tänkte på barnets bästa och tog sig tiden att lägga barnet i centrum och se situationen från barnets synvinkel gav föräldrarna en känsla av att det var ett bra beslut. Till exempel i Petris situation sänktes tröskeln att godkänna beslutet betydligt då han såg att socialarbetarna satte hans son i centrum och fokuserade på sonens bästa.

“..jotenkin tuntui siltä että siinäkin prosessissa mietittiin sitä nuoren parasta eikä vaan niin et nyt se dumpataan jonnekin” -Petri

Petri hade överlag mycket goda erfarenheter av barnskyddet. Socialarbetarna hade under hela processen den unga i centrum och alla åtgärder och interventioner utformades enligt den ungas behov. Även efter att beslutet om omhändertagandet var Petris sons bästa i fokus och socialarbetarna lade tid och energi på att hitta rätt plats åt sonen, så att han skulle placeras på en anstalt som motsvarar hans behov. Det här gav Petri positiva upplevelser, då myndigheterna tänkte på hans sons bästa som det viktigaste istället för att dumpa honom till första bästa anstalt för att “få det gjort”. Petri påpekade att för att socialarbetarna måste bry sig på riktigt och göra sitt jobb med hjärtat för att det ska bli bra, annars blir det lätt så att familjerna slussas från en lucka till en annan utan att få hjälp någonstans. Petri betonade barnets bästa som en central faktor i upplevelsen av barnskyddets arbete.

6.2.4 Att bli hörd och att vara delaktig

Uppfattningen om beslutet och processen påverkas också av hur involverade föräldrarna känner sig. Föräldrar som hade haft positiva upplevelser nämner i sina berättelser att de har känt sig involverade i processen och de har blivit hörda. Beslut har gjorts med mycket information och med diskussion. Information och delaktighet efter omhändertagandet har bidragit till en mer positiv inställning till själva interventionen, medan bristen på delaktighet har motsatt effekt. Kommunikation och ett gott samarbete anses vara viktiga faktorer i processen. Kommunikation och gott samarbete hör även ihop med förtroendet, som lyftes upp som en viktig faktor i beslutsfattandet (se punkt 6.2.1). Att vara delaktig är viktigt såväl i omhändertagandeprocessen och efteråt.

*“ne tekee hirveän hyvää työtä must sielt saa hirveän hyvin informaatiota.
Mulla ei ole semmosta oloa että minu lapseni on ryöstetty minulta ja jotkut
muut ei niinku tieksä tiedä asioista mitään mä on pysynyt koko ajan kartalla”
- Elin*

*“...ei todellakaan. Ja muhun ei oltu yhteydessä eikä... kaikki nää ideat mitkä
mä heitin sinne.. ehdotin niin tuota ne otettiin vastaan niinku et joo hienoja
ajatuksii mut sit ne ei saa tehtyä mitään niille asioille” - Juhani*

*“I don't know how other parents have...umm feel about this decision and
feel about this process but I think that umm... it also depends on how
parents communicate with social workers because it's... if the parents are
deeply involved in this process and if the parents umm... work together with
the social worker and also work together with the children umm...yeah they
will get a good outcome” - Eric*

Upplevelsen av omhändertagandet var positivt för dem som känner att de har fått information och att de fortfarande är involverade i barnens liv. Som ett bra exempel fungerar Elins citat,

där hon konstaterar att hon inte känner att hon har berövats sitt barn eftersom hon fortfarande hålls informerad och uppdaterad om vad som pågår i hennes barns liv. Juhani fungerar här som ett exempel på hur upplevelsen påverkas negativt av känslan att inte bli hörd eller bli tagen på allvar. Juhani uttryckte frustration över att hans ideér och önskemål inte tagits i beaktande och inte heller dokumenterats.

6.2.5 Inga andra alternativ

Samtliga föräldrar nämnde bristen på andra alternativ som en avgörande faktor. Familjerna hade fått olika mängd stöd innan omhändertagandet. Vissa familjer hade testat alla andra lindrigare åtgärder utan att det gett önskat resultat och då var omhändertagandet det sista alternativet. För andra familjer gick processen väldigt fort och andra stödåtgärder hade inte hunnit sättas in eller så hade de redan från början konstaterats vara olämpliga eller oändamålsenliga.

*“siinä oltiin niinku kaikkia keinoja sossun kanssa yritetty aikaisemmin
ja sit päädyttiin siihen tilanteeseen et se huostaanotto oli seuraava ratkaisu”*

-Petri

I Petris fall hade familjen blivit erbjuden alla möjliga tjänster innan det konstaterades att ett omhändertagande var nödvändigt. Petri var tacksam för allt stöd de fått från barnskyddet och hade överlag positiva upplevelser av barnskyddet. Men eftersom de lindrigare alternativen inte hade hjälpt hans son och situationen hade försämrats under hela tiden var det inget annat alternativ än att omhänderta pojken.

Även de föräldrar och de familjer som inte hade fått stöd innan placeringen av olika orsaker hade ändå den inställningen att det fanns inget annat alternativ. Omhändertagandet sågs som det enda alternativet för att trygga barnets välbefinnande och utveckling. Föräldrarna ansåg att det fanns inget annat sätt att trygga att barnen får den vård de behöver.

“...se piti tehdä, että (hän) sai apua koska muuten ei saanut apua”

-Katri

“joo se oli kauheaa...mutta tavallaan kun mä tiesin jotenkin että siinä

ei ollut mitään muuta vaihtoehtoa” - Elin

Bristen på andra alternativ nämndes av alla informanter. Informanterna talade om bristen på alternativ på ett förvånansvärt sakligt sätt, trots att man skulle kunna tro att berättelserna skulle kunna vara laddade med hopplöshet. Hopplösheten i att det inte fanns andra alternativ kom fram i viss mån, men eftersom föräldrarna haft tid att smälta händelsen och skapa sig en helhetsbild av händelserna både före och efter omhändertagandet behandlades bristen på andra alternativ väldigt neutral. Föräldrarna har hunnit acceptera (antingen mer eller mindre) att omhändertagandet var det enda alternativet i situationen.

6.3 Föräldrarnas upplevelser ut ett sensemakingperspektiv

Resultaten av föräldrarnas berättelser och upplevelser har analyserats och tolkats utgående från den teoretiska referensramen sensemaking. Sensemaking triggas av en förändring som hotar ens identitet (Maitlis & Sonenshein 2010, 563). När föräldrarna insett att deras barn kommer bli omhändertagna triggas det med andra ord igång en sensemakingprocess, där de försöker skapa en uppfattning av vad som hänt. Ett omhändertagande hotar ens identitet som förälder. Som redan nämndes i kapitlet om teoretisk referensram menar Weick (1995) att man skapar en uppfattning om vad som händer omkring en utgående från vilka implikationer händelserna har för vem man är (Weick 1995, 23-24). För de föräldrar som deltog i intervjuerna har innebörden av händelsen, det vill säga omhändertagandet har i efterhand färgats av det faktum att det inneburit en positiv förändring både för föräldrar och barn. Ett omhändertagande kan innebära ett hot mot ens identitet som förälder och då försöker man skapa en uppfattning om situationen som upprätthåller den identiteten. Eftersom de föräldrar som deltog i intervjuerna hade flera barn och endast ett av dem hade blivit omhändertaget kan man tänka att hotet mot identiteten som förälder inte är lika starkt, eftersom resten av barnen ändå bor hemma.

I och med att sensemaking sker retrospektivt och också innehåller moment som gör att man fokuserar mer på vissa detaljer än på andra och eventuellt förbiser sådant som inte stöder ens uppfattning (Mills et al 2010, 184-186) kan man diskutera ifall det är just det som har hänt i de här föräldrarnas sensemakingprocess. Deras bearbetade, nuvarande uppfattning om omhändertagandet är att det var nödvändigt och de positiva förändringarna som det gett upphov till kan ha påverkat hur de berättar om händelsen retrospektivt. Att fokusera på vissa detaljer mera än andra kom även fram i den intervjun där föräldern hade mindre positiva erfarenheter, där uppfattningen färgats av upplevelsen att inte bli hörd. En negativ upplevelse gör att det är lättare att fästa uppmärksamhet vid de detaljer som stöder ens uppfattning att inte bli hörd och inte bli tagen på allvar.

Föräldrarna berättade om sina upplevelser på ett sakligt, logiskt och välformulerat sätt. Det här beror troligtvis på det faktum att de har haft tid på sig att smälta händelsen, acceptera det som hänt och skapa en uppfattning som för dem verkar rimlig. Enligt Brown, Stacey & Nandhakumar (2008) handlar sensemaking om att organisera och kategorisera minnen till rimliga förklaringar (ibid,1055). Föräldrarna berättade om sina upplevelser på ett sätt som tyder på att just en sådan process har ägt rum. Utgående från intervjuerna fick man en uppfattning om att föräldrarna ansåg att omhändertagandet var ett bra beslut. En jämförande process, som även den är en del av sensemakingprocessen, syns tydligt i föräldrarnas berättelser, t.ex. i att de jämför den dåvarande situationen med nuläget och spekulerar kring vad som hade hänt om de inte skulle ha gjort beslutet. Den här uppfattningen har byggts upp under 1-3 års tid och formats av de faktorer som lyfts fram i resultaten, det vill säga förtroendet till myndigheterna, en positiv förändring och så vidare. Att omhändertagandet lett till positiva förändringar för barnet har med största sannolikhet påverkat sensemakingprocessen.

Uppfattning skapas i interaktion med andra människor. (Mills et al 2010, 184-186).

Föräldrarnas uppfattning har skapats i tätt samarbete med socialarbetare och framför allt personalen på de anstalter där barnen varit placerade innan omhändertagandet. Föräldrarna berättade att omhändertagandet var något som diskuterades mycket med de professionella. Socialarbetarna och anstaltspersonalen har med andra ord haft ett stort inflytande på hur

föräldrarna skapat sig en uppfattning om situationen och hur de tänker tillbaka på händelsen. Föräldrarna var medvetna om det här, men det att myndigheterna styr processen ansågs inte vara en dålig sak utan snarare hade det underlättat föräldrarnas uppfattning. Föräldrarna talade om att de professionella ser sådana situationer varje dag och de har ett annat perspektiv på situationen, som föräldrarna just då inte kanske ser eller förstår då de är mitt uppe i en känslomässig process.

Känslornas inverkan på föräldrarnas sensemakingprocess varierade. Känslor skapar en ram för hur man tolkar tecken och har därför ett psykologiskt värde i sensemakingprocessen (Salvatore & Venuleo 2007, 32). En del föräldrar visade mer känslor medan de berättade om sina upplevelser, medan andra ha förlikat sig med det som inträffat och anser händelserna vara rimliga, logiska och framför allt nödvändiga. Föräldrarna lyfte upp känslor som skräck, panik, att vara i ett tillstånd av total okunskap och osäkerhet, misslyckande och skuld. Känslor av lättnad kom även fram i en del av berättelserna. De föräldrar som hade känt starka känslor då de fått reda på att deras barn ska bli omhändertaget beskrev också att all information på ett sätt gick dem förbi, då deras egen känsloreaktion och de egna tankarna påverkat vad de har kunnat smälta och ta in just då. En av föräldrarna beskrev beslutet om omhändertagandet som att någon skulle ha berättat för en att man har cancer, det vill säga att det inte spelar någon roll vad man förklarar åt personen den kommande halvtimmen eftersom det enda som snurrar i huvudet är att man har cancer. Trots att intervjuerna väckte liv i dessa känslor hos en del av föräldrarna blev det tydligt att reflektion över tid har gjort att de ändå kan tala om händelserna på ett lugnt och sansat sätt och tala om känslorna utan att låta dem helt och hållet ta över. med stor sannolikhet skulle känslornas inverkan på uppfattningen av situationen ha varit större om intervjuerna skulle ha utförts vid ett annat tillfälle.

7. Slutsatser och diskussion

I den här magisteravhandlingen har jag studerat föräldrarnas upplevelser av att godkänna ett omhändertagande och deras inställning till frivilligheten i att inte officiellt motsätta sig beslutet. Resultaten har analyserats utgående från ett sensemakingperspektiv, det vill säga hur föräldrarna har skapat sig en uppfattning om omhändertagandet retrospektivt.

Det dök upp flera centrala teman föräldrarnas berättelser gällande deras upplevelse av omhändertagandet och de faktorer som påverkat hur de resonerar kring beslutet att inte vara emot. Trots att omhändertagandet var en tung och emotionellt påfrestande process för föräldrarna så anser de att interventionen var nödvändig. De berättade om händelserna som lett fram till omhändertagandet på ett logiskt och rimligt sätt. Föräldrarnas uppfattningar om omhändertagandet har påverkats av insikten att beslutet är i barnets bästa, den positiva förändringen som föräldrarna i efterhand fått se i barnets mående eller beteende, en stark tillit till myndigheterna och barnskyddet och känslan att bli hörd. Det som starkast påverkat upplevelsen och sättet föräldrarna har skapat en uppfattning om situationen är det faktum att omhändertagandet haft en positiv påverkan på barnet och dess välmående. En positiv förändring har funkat som en slags bekräftelse för föräldrarna att det var rätt beslut att ta och på sätt har det varit lättare att godkänna sitt beslut. Ett starkt förtroende för barnskyddets socialarbetare och anstaltens personal underlättade också processen för föräldrarna. Socialarbetarna och anstaltspersonalen har hjälpt till att skapa en uppfattning om situationen och interventionen. Även om man hade en mer skeptisk och negativ syn på omhändertagandet fanns det ändå en förståelse för de professionellas expertis. Föräldrarna har förtroende för att barnskyddets socialarbetare vet vad de håller på med och de skulle inte föreslå ett omhändertagande om det inte skulle vara absolut nödvändigt och i barnets intresse.

Bristen på andra alternativ var ett annat centralt tema som syntes både i föräldrarnas berättelser om händelseförloppet som lett fram till omhändertagandet och i reflektionerna kring frivilligheten i att godkänna beslutet omhändertagandet. Föräldrarna hade förståelse för att det var det enda alternativet. Bristen på andra alternativ när det gällde att inte officiellt

motsätta sig omhändertagandet diskuterades i samtliga intervjuer. Föräldrarna ansåg att även om de fick välja så fanns det inte egentligen något val, eftersom barnet kommer att omhändertas oberoende av vad föräldrarna väljer. Att motsätta sig innebär en längre och jobbigare process för alla inblandade. Schofield et al (2010) nämner även den här motstridigheten i att även om föräldrarna kan tampas med negativa känslor, kan de samtidigt känna lättnad då de vet att barnet nu kommer få den omvårdnad det behöver. I intervjuerna framkom det tydligt att i vissa fall valde föräldrarna att inte motsätta sig för att deras barn skulle få den hjälp de behöver så snabbt som möjligt eller för att det kändes onödigt att börja strida mot ett beslut som i de professionellas (och i vissa fall även i föräldrarnas) åsikt är nödvändig. En förälder nämnde också att det känns psykologiskt lättare att smälta ett tungt beslut om man intalar sig själv att man har valt det själv, trots att det skulle ha hänt oberoende av ens åsikt. Det här får även stöd i tidigare forskning, t.ex. Schofield & Ward (2011, 66). konstaterade att det låter bättre att säga att man frivilligt placerat sina barn än att barnen tagits ifrån en.

Föräldrarnas inställning till frivilligheten i beslutet att inte motsätta sig omhändertagandet varierar. I min studie hade majoriteten av föräldrarna skapat sig en positivt uppfattning av situationen och de ansåg själva att beslutet grundade sig på frivillighet. En del föräldrar hade själva önskat att barnet skulle omhändertas, eftersom det ansågs vara det bästa sättet för barnet att få den hjälp hen behöver och för att skydda barnet från sig själv och sitt beteende. Föräldrarna hade förmågan att tänka kritiskt och ifrågasätta frivilligheten, samtidigt som de själva ansåg att det var frågan om ett frivilligt beslut i deras fall. Det fanns förståelse över hur andra föräldrar i motsvarande situation kan förhålla sig mer skeptiska. Endast en av föräldrarna i studien ansåg att det inte finns något som ett frivilligt omhändertagande och den som talar om frivillighet lurar sig själv.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att föräldrarna har olika syn på såkallad frivillighet i omhändertaganden och deras egna beslut att inte motsätta sig omhändertagandet. Det fanns förståelse om att det är en serie händelser som över tid påverkar situationen. Det är sällan frågan om en svartvit situation, där beslutet är antingen frivilligt eller mot föräldrarnas vilja. Beslutet påverkas av många händelser, olika försök att ingripa med lindrigare medel och hur samarbetet myndigheterna fungerar. I flera av föräldrarnas berättelser framstod

omhändertagandet mer som en överenskommelse baserad på förhandling mellan parterna, vilket även Schofield et al (2010) har kommit fram till. Det som var intressant att observera var det faktum att även om samarbetet med socialarbetaren inte fungerade felfritt kunde goda upplevelser av stödet från personalen på anstalten, det vill säga de ungas egna handledare, göra att föräldrarna känt att samarbetet med socialmyndigheterna har fungerat och att de fått stöd och information om omhändertagandet, vilket i sin tur har hjälpt dem bearbeta beslutet om att inte motsätta sig omhändertagandet. Den sociala aspekten av sensemaking, det vill säga att uppfattning skapas i relation till andra människor (Mills et al 2010, 184-186), har varit viktig.

Föräldrarnas sätt att berätta om omhändertagandet var logiskt och det märktes att de haft tid på sig att processera händelsen och bilda sig en rimlig och sammanhängande uppfattning om händelserna. Det skulle ha varit intressant att veta hur föräldrarna skulle ha resonerat kring omhändertagandet när de var mitt uppe i processen. I och med att det hade gått 1-3 år har föräldrarna haft tid att smälta det som hänt och just det faktum att det har lett till en positiv förändring för barnet och familjen påverkar troligtvis hur man ser på själva interventionen och beslut. Utgående den teoretiska referensramen sensemaking, det vill säga att skapa sig en uppfattning, alltid en jämförande process, eftersom man jämför med tidigare erfarenheter och försöker förstå den nuvarande situationen utgående från vad som har hänt tidigare. (Mills, Mills & Thurlow 2010, 184-186). Det är lättare att rationalisera sitt beslut och skapa sig en uppfattning om att det var rätt beslut när man i efterhand får se önskad förändring. Föräldrarna reflekterade även om hur situationen hade sett ut idag om omhändertagandet inte hade gjorts. Här syns det jämförande elementet i sensemakingprocessen.

Föräldrarna upplevde att det var ett bra beslut, för att allt gick bra. Resultatet hade förmodligen sett annorlunda ut om föräldrar med mer negativa upplevelser hade deltagit i studien. Resultatet av min studien kan inte generaliseras på grund av att det är frågan om ett litet sampel. Resultat kan också ha påverkats av det faktum att de föräldrar som ställt upp på intervjun var sådana som hade den egna livssituationen i gott skick och omhändertagandet var gjort på basis av barnets egna beteende som hotade skada hans utveckling och hälsa. Resultatet skulle ha kunna blivit annorlunda om föräldrar vars egen problem eller deras egna livssituation skulle ha varit grunden till beslutet om omhändertagande. Dessutom måste man

reflektera över att de föräldrar som frivilligt ställt upp på intervjun hade till största delen positiva erfarenheter av barnskyddet och samarbetet med socialarbetarna. Endast en av informanterna hade en mer skeptisk inställning till beslutet, medan de resterande beskrev situationen som mer positiv. Om man betraktar det här ur den teoretiska referensramen sensemaking så handlar det om att skapa sig en uppfattning retrospektivt. Sensemaking innebär att man utvecklar betydelser för att rationalisera det man gör eller har gjort (Weick, Sutcliffe & Obstfeld 2005, 409). I min studie kan man förklara sensemakingprocessen som allt det som har skett mellan det att fundera över "hur i helvete hamnade vi här?" till att kunna berätta om och beskriva situationen logiskt, lugnt och sansat. Att tänka tillbaka på en jobbig situation när man haft tid att bearbeta det som skett och med tiden insett att den dåtida situationen var nödvändig för att uppnå en positiv förändring kan göra att man ser på situationen mer positivt i efterhand. Reflektion och nya perspektiv gör att man ser på situationen på ett annat sätt vid en senare tidpunkt (Schofield & Ward 2011).

En annan faktor som kan ha påverkat resultatet är det att de flesta av familjerna är mitt uppe i någon slags process där omhändertagandet håller på att upphöra. Föräldrarna berättade att de börjat planera hemkomsten eller att det redan finns en tidtabell på när barnet troligtvis kan återvända hem. Några av barnen är snart myndiga, en hade redan fyllt 18. Troligtvis hade resultatet varit ett annat om familjerna hade befunnit sig i ett annat stadie av omhändertagandet eller om det hade varit frågan om yngre barn. Omhändertagandena var eller kommer troligtvis bli relativt kortvariga.

Resultatet av min studie var annorlunda än vad jag hade förväntat mig, eftersom det stred mot min egen uppfattning. När jag började forskningsprocessen hade jag en väldigt kritisk, ifrågasättande inställning till begreppet frivillighet när man talar om beslut om omhändertaganden. Jag hade förväntat mig att fler så att säga "missnöjda" föräldrar skulle ha nappat på min inbjudan till intervju. Istället blev det nästan tvärtom. Min egen kritiska förförståelse fick bli motbevisad. Föräldrarna var alla relativt positivt inställda till omhändertagandet, med undantag för den ena pappan som ansåg att det är att lura sig själv att tala om frivillighet. Jag är ändå nöjd med resultatet, eftersom det ändå bekräftar det faktum att det aldrig är frågan om en svart-vit situation där ett omhändertagande antingen är baserat på 100% frivillighet eller 100% tvång. För att kunna förstå föräldrarnas val att inte motsätta

sig beslutet måste man förstå deras historia och de steg som lett fram till var de är nu. Trots att resultatet av min studie betonar de positiva upplevelserna och de faktorer som påverkat föräldrarnas uppfattning om omhändertagandet på ett positivt sätt måste jag ändå erkänna att jag fortfarande förhåller mig kritiskt till att tala om frivillighet och omhändertaganden i samma mening. Som sagt är resultaten inte generaliserbara och föräldrarna som deltog var i stabila livssituationer. Det kan vara lättare att acceptera ett omhändertagande om det inte beror på en själv och på sätt inte utgör ett lika stort hot mot identiteten som förälder.

Föräldrarna hade ett stort behov att tala om andra ämnen som de funderat på under processen. Reglerna (eller bristen på regler) på anstalten, begränsningsåtgärder, myndigheternas passivitet när en ungdom rymmer från en anstalt och anstaltens veckopeng var ämnen som föräldrarna lyfte fram i diskussionerna och som de hade en negativare inställning till, trots att de upplevde omhändertagandet som en bra lösning. Det här är ämnen som kan vara av intresse om man vill forska vidare. Också bristen på dokumentation på anstalterna var ett ämne som flera föräldrar var missnöjda med och som de önskade att skulle komma fram i diskussionen.

8. Källförteckning

- Aarnio, N. 2016, Huostaanoton jälkipuinti ja uudet oivallukset: Eräs huostaanottoprosessi äidin näkökulmasta, *Huostaanotto- lastensuojelun vaativin tehtävä*, red. R. Enroos, T. Heino & T. Pösö, Vastapaino, Tampere, s. 291-315.
- Alpert, L.T. 2005, Research review: Parents' service experience—a missing element in research on foster care case outcomes, *Child & Family Social Work*, vol. 10, nr. 4, s. 361-366.
- Araneva, M. 2016, *Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko : käsikirja lapsen asioista päättävälle*, Talentum Pro, Helsinki.
- Barnskyddslagen 417/2007. Genomfört i Helsingfors 13.4.2007. Tillgänglig elektroniskt via <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417>.
- Brown, A.D., Stacey, P. & Nandhakumar, J. 2008, Making sense of sensemaking narratives, *Human relations*, vol. 61, nr. 8, s. 1035-1062.
- Carey, M. 2012, *Qualitative research skills for social work : theory and practice*, Ashgate, Burlington, VT. <https://helka.finna.fi/Record/helka.2407248>.
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. 2018, Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas, *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*, red. R. Valli, PS -kustannus, .
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998, *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*, Vastapaino, Tampere. <https://helka.finna.fi/Record/helka.2863429>.
- Forskningsetiska delegationen 2019, *Etiska principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskaperna i Finland*, Forskningsetiska delegationens publikationer 3/2019.
- Helavirta, S., Laakso, R. & Pösö, T. 2014, Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa, *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*.

- Hiltunen, T. 2015, Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen, *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*, nr. 541.
- Hiitola, J. & Heinonen, H. 2009, *Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko : hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008*, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Höjer, I. 2009, Birth parents' perception of sharing the care of their child with foster parents, *Vulnerable Children and Youth Studies*, vol. 4, nr. 2, s. 161-168.
- Huhtanen, R. 2016, Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto?, *Huostaanotto-lastensuojelun vaativin tehtävä*, red. R. Enroos, T. Heino & T. Pösö, Vastapaino, Tampere, s. 33-51.
- Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvaori, J. 2010, *Haastattelun analyysi*, Vastapaino, Tampere. <https://helka.finna.fi/Record/helka.2260594>.
- Klein, G., Moon, B. & Hoffman, R.R. 2006, Making sense of sensemaking 1: Alternative perspectives, *IEEE intelligent systems*, vol. 21, nr. 4, s. 70-73.
- Koisti-Auer, A. 2002, "...Vaikka elämä oli välillä jo tosi kunnossa" : huostaanottokriisin selvittely-projektin loppuraportti, SOS lapsikylä, Espoo. <https://helka.finna.fi/Record/helka.1865407>.
- Kuokka, P. & Pösö, T. 2016, Huostaanotot hallinto-oikeudessa - Päätöksentekijät arvioivat vanhempien ja lasten osallisuutta, *Huostaanotto: lastensuojelun vaativin tehtävä*, red. R. Enroos & T. Pösö, Tampere Vastapaino.
- Kvale, S., Brinkmann, S. & Torhell, S. 2014, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3. [rev.] uppl, Studentlitteratur AB, Lund. <https://helka.finna.fi/Record/helka.2654594>.
- Laine, T. 2018, Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma, *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, red. J. Aaltola, A. Laajalahti & R. Valli.

- Maitlis, S. & Sonenshein, S. 2010, Sensemaking in crisis and change: Inspiration and insights from Weick (1988), *Journal of management studies*, vol. 47, nr. 3, s. 551-580.
- Mills, J.H., Mills, A.J. & Thurlow, A. & 2010, Making sense of sensemaking: the critical sensemaking approach, *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*.
- Pitkänen, M. 2008, Yhteiseen elämään-huostassapidon lopettaminen lastensuojelun toimenpiteenä, Socca, Helsinki.
- Pösö, T. 2016, Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta?, *Huostaanotto-Lastensuojelun vaativin tehtävä*, red. R. Enroos, T. Heino & T. Pösö, Vastapaino, Tampere, s. 7-32.
- Riggs, D. W., King, D., Delfabbro, P. H., & Augoustinos, M. (2009). Children Out of Place- Representations of foster care in the Australian news media. *Journal of Children and Media*, 3(3), 234-248.
- Salvatore, S. & Freda, M.F. 2011, Affect, unconscious and sensemaking. A psychodynamic, semiotic and dialogic model, *New Ideas in Psychology*, vol. 29, nr. 2, s. 119-135.
- Salvatore, S., & Venuleo, C. (2008). Understanding the role of emotion in sense-making. A semiotic psychoanalytic oriented perspective. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 42(1), 32-46.
- Schofield, G., Moldestad, B., Höjer, I., Ward, E., Skilbred, D., Young, J. & Havik, T. 2010, Managing loss and a threatened identity: Experiences of parents of children growing up in foster care, the perspectives of their social workers and implications for practice, *British journal of social work*, vol. 41, nr. 1, s. 74-92.
- Schofield, G. & Ward, E. 2011, *Understanding and working with parents of children in long-term foster care*, Jessica Kingsley Publishers.

- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2019, *Tilastoraportti: Lastensuojelu 2018*, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Trost, J. 2010, *Kvalitativa intervjuer*, 4., [omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund.
<https://helka.finna.fi/Record/helka.2209547>.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Tammi, Helsinki. <https://helka.finna.fi/Record/helka.1667198>.
- Varto, J. 1995, *Filosofian taito*. 2-3, Kirjayhtymä, Helsinki
- Weick, K.E. 1995, *Sensemaking in organizations*, Sage.
- Weick, K.E., Sutcliffe, K.M. & Obstfeld, D. 2005, Organizing and the process of sensemaking, *Organization science*, vol. 16, nr. 4, s. 409-421.
- Westlund, O. 2011, *Cross-media news work-Sensemaking of the mobile Media (R) evolution*.

Bilaga 1 - Informationsbrev

Hej,

jag heter Emma Strömbäck och studerar socialt arbete på statsvetenskapliga fakulteten vid Helsingfors Universitet. Jag håller på att skriva min magisteravhandling och rekryterar informanter som vill ställa upp på en intervju.

Magisteravhandlingen behandlar föräldrars upplevelse av omhändertaganden som skett med alla parter godkännande. Med godkännande menar jag att ingendera part vid hörandetillfället aktivt motsatt sig interventionen. Jag är intresserad av hur föräldrarna resonerar kring beslutet att godkänna omhändertagandet. Jag vill även veta hur de uppfattat det "frivilliga" i beslutet att godkänna. Jag har själv arbetat inom barnskyddets öppenvård och min upplevelse är att det är problematiskt att tala om frivilliga omhändertaganden, eftersom gränsen mellan tvång och godkännande kan vara flytande. Jag anser att det är viktigt att föra fram föräldrarnas perspektiv och skapa diskussion om ämnet. Det finns inte speciellt mycket forskning inom ämnet, därför är det relevant att forska i.

Jag söker nu frivilliga föräldrar som vill ställa upp på intervju. Intervjuerna kan ske enskilt eller i par, om föräldrarna vill bli intervjuade tillsammans. Intervjuerna sker på föräldrarnas villkor och jag är flexibel gällande var och när intervjuerna genomförs. Intervjuerna kommer att spelas in och transkriberas, men materialet kommer anonymiseras så att anonymiteten garanteras. Deltagandet är frivilligt. Du får när som helst avbryta intervjun, avbryta sitt deltagande i undersökningen eller välja att inte svara på frågor som känns obekväma. Att avbryta ger inga konsekvenser för dig. Deltagande i intervjun kommer inte påverka de tjänster som du får av socialmyndigheten.

Kriterierna för att få ställa upp är att du

1. är förälder till ett barn som blivit omhändertaget
2. du godkännande omhändertagandet vid hörandetillfället
3. det ska ha gått minst 1 år sedan beslutet gjordes

Vill du ställa upp på intervju kan du kontakta mig per via e-post emma.stromback@helsinki.fi senast XXXX. Jag svarar även gärna på frågor gällande forskningen. Tack på förhand!

Bilaga 2 - Intervjuguide

Bakgrunden

Berätta kort om familjen.

Hur kom familjen i kontakt med barnskyddet?

Hur länge sedan är det sedan beslutet om omhändertagande gjordes?

Vad var orsaken till omhändertagandet enligt barnskyddsmyndigheterna?

Vad var orsaken enligt dig?

Hurdan uppfattning har du av det händelseförlopp som ledde fram till omhändertagandet?

Frågor om beslutet

Vilka tankar väcktes när det kom fram att barnet kommer omhändertas?

Hur upplevde du hörandetillfället?

Känner du att du fått tillräckligt med information om processen?

Hur fungerade samarbetet med socialarbetaren?

Hur funderade du kring beslutet då? Hur förstod du beslutet?

Har din förståelse förändrats övet tid?

Frågor specifikt om godkännande

Hurdana tankar hade du angående godkännandet?

Vad fick dig att välja att inte motsätta sig beslutet?

Hur förstod du innebörden av att godkänna beslutet?

Hur motiverar du ditt beslut?

Känner du att det var ett frivilligt val?

Hur resonerar du kring begreppet "godkännande"?

Bilaga 3 - Samtyckesblankett

Skriftligt samtycke till deltagande i studie

Jag samtycker till att delta som informant i Emma Strömbäcks magisteravhandling “Föräldrars upplevelse av att godkänna ett omhändertagande”. Jag har förstått avhandlingen syfte och att intervjun kommer användas som material till avhandlingen.

Jag godkänner att min intervju används som material i studien. Jag är medveten om att deltagandet är frivilligt och intervjun kan avbrytas om det känns obekvämt.

Jag är medveten om att mina uppgifter kommer behandlas konfidentiellt och materialet kommer anonymiseras. Materialet kommer förstöras efter att avhandlingen är klar och Strömbäck håller tystnadsplikten även efter studien är slutförd.

Underskrift och namnförtydligande